

Lives of Greatmen. No. 2.

TIMMARASU.

(A Niyogi Brahmin.)

తిమ్మరుసు చారిత్ర.

by

1367

G. Sreeramamurthy.

REVISED AND EDITED BY

RAJA M. BHUJANGA RAU,

Bahadur, Zamindar,

ELLORE.

SECOND EDITION, 1000 COPIES.

A Reprint from the Manjuvani.

1905.

ఆంధ్రదేశ ప్రసిద్ధమం, తిరుత్తములలోని

తిరువురు సుచారిత్తము.

ఇది

చిత్రరత్నాకరాదిగ్రంథకర్తలగు

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారిచే

రచియింపఁబడి

శ్రీ రాజా మంత్రిప్రెగడ భుజంగరావు బహద్దర్

జమీందారు వారివలనఁ

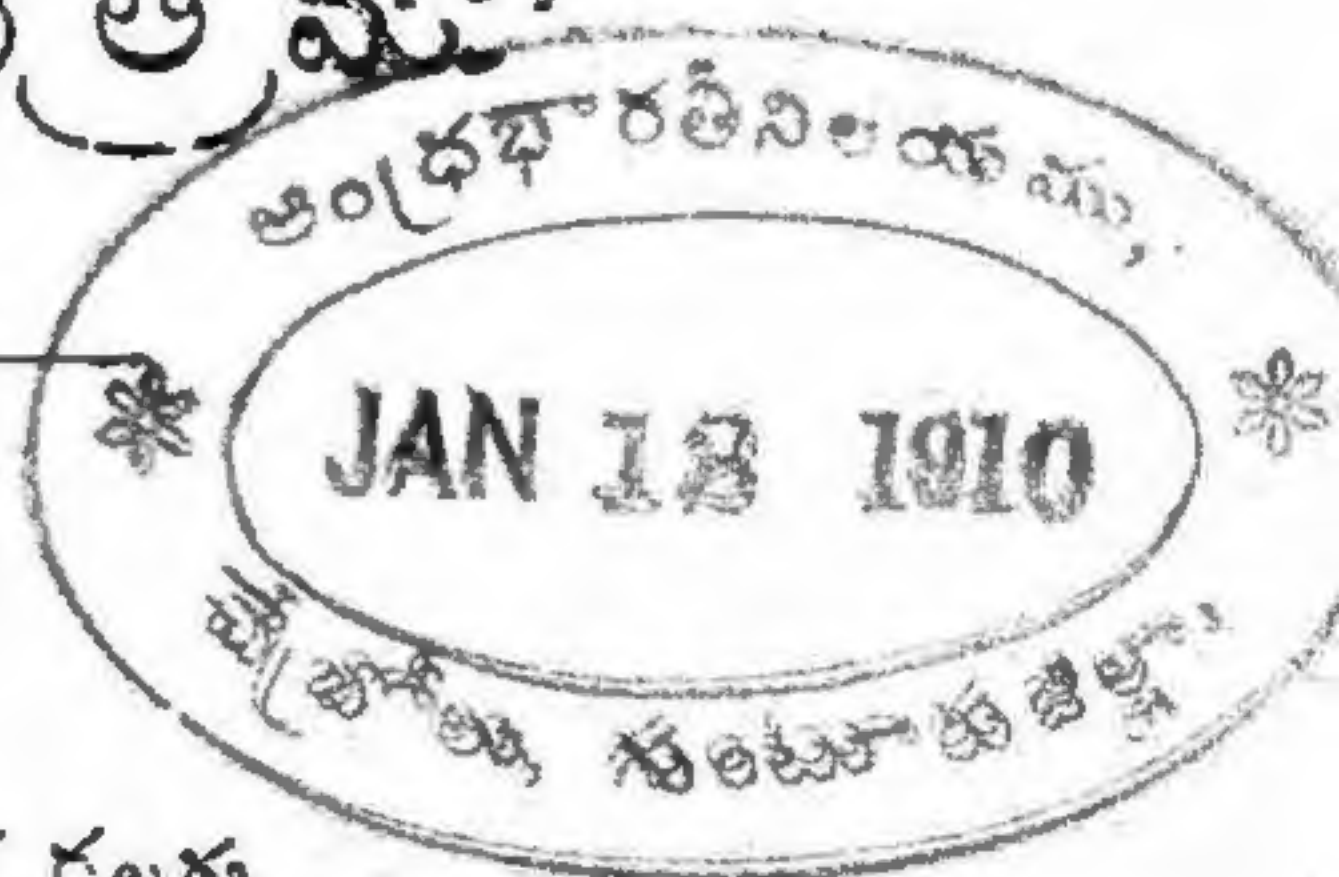
బ్రకటింపఁబడినది.

కొండవకూర్పు.

1905.

Re-Printed from "The Manjavanī"

E l l o r e.

గుర వేసమః.

సాళువతిమ్మరుసు మంత్రిచరిత్రము.

శ్లో॥ శాకాద్వైరహుధాన్య నామనిఃభో - వేదాబిచంద్రాన్వితే।
కార్తికశృంగశివాసరేశుభతిఞ్ఞో - సింహచలస్వామినే।
హరింకర్ణవిభూషణేచకటకే శ్రీకృష్ణరాయాధిపా।
మాత్యం చయసాల్యతిమ్మనృపతి - పాదాద్విజవ్తాగ్రణీ॥

శ్రీ సింహచలస్వామి ఆలయశాసనము.

సాళువతిమ్మరుసుమంత్రి.

ఇతఁడు నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణుఁడు. కాండిన్యసగో
తుఁడు. ఈవృత్తాంతముల వివరించు శాసనముల నీచారి
త్రమునందు వివరించెదను. ఇతనికిఁదిమ్మరాజనియుఁ దిమ్మర
సయ్యయని మరికొన్నిస్థలములలోఁ దిమ్మరుసు అయ్యం
గారనియుఁగూడకలదు. ఇతఁడుబహు బుద్ధిశాలియనియు
నాకారణమున దనప్రభునియొక్క విశేషమన్న నలందిదేశ
ప్రసిద్ధుడై నట్లుగాగాన్పించు. ఇతఁడు తెనుంగుదేశమంతట
నుమంత్రియుగంధరునితో సమానమగు బుద్ధిశాలియని వి

భ్యాతివడసె. అందు మంత్రియుగంధరుఁడు సఃపూర్ణమం-
త్రియనియు, నతనితో గొన్ని శక్తులలో సమానుఁడగాను
న్నను, దిష్టరుసుమంత్రి యర్థమంత్రియనియును, వాడఁ
బడును.

ఇతనిప్రభునింగూర్చి.

ఇతఁడుతొలుత కృష్ణదేవరాయుని తండ్రియగు నరసిం-
గరాయనికడను, అతనిపెద్దకొడుకగు పెదనరసింహరాయ-
నికడను మంత్రిగానున్నను నాయుక్కురుజగద్విఖ్యాత
యశస్కులుకాకుండుటచేత నీతిష్టరుసుపేరు సంతవ్యాప-
కములోనికిరాదాయెను. అనంతరము కృష్ణదేవరాయలు
రాజ్యపాలనకువచ్చినది మొదలతనిదిగ్విజయములు వ్యా-
పించినట్లుగానే యీతిష్టరుసుమంత్రియశస్స విశేషముగా
వ్యాపింపనాత్మంభించె. “మణినానలయం పలయేనమణిః”
అనునట్లుగా నీతనిపలనఁ గృష్ణరాయలకీర్తియునతనివలననీ-
తిష్టరుసుకీర్తియు జగద్విదితి మాయెను. ఇప్పటికి జనసా-
మాన్యముగా మొకబుద్ధిశాలి దూరపాలోచనజేయువానిం-
జూచినచో నీతఁడుతిష్టరుసుపంటి బుద్ధిశాలియనివాడుటగ-
ల్గుచుండును. కృష్ణరాయలంత రాజుండుటేగల్గినచో దిష్ట-
రుసంత బుద్ధిశాలియగు మంత్రి లేకపోవునా యనియునుజె-
ప్పుదురు.

కృష్ణ దేవరాయని బాల్యము. తిమ్మరుసురక్షణ.

ఇదివరలోఁ గృష్ణ దేవరాయచారిత్రములో నీతిమ్మరుసు
కృష్ణరాయని బాల్యములో నతని సవతి తల్లి వలనఁగల్గిన యప
కారమును, దానిఁ దొలఁగించుటకుఁ దిమ్మరుసు చేసిన పన్నా
గమును వివరించి యున్నాడను. ఆవృత్తాంతమునే విపుల
ముగా నాకృష్ణరాయనాటకములోఁ గూడ సూచించియుంటి
ని అట్లుగా కృష్ణరాయలఁదనయింటికిఁ దెచ్చి తిమ్మరుసుమం
త్రియతనిని గూఢముగాఁదనయింటనుంచి, యతివాత్సల్యం
బునఁగా పాడుటయేగాక అతనికి విద్యాబుద్ధులు నేర్పి రాజనీతి
యు, దండనీతి మొదలగు వానిని స్వయముగ నేర్పి యనేక ప
త్నీమూలు సాముగఁడిలం దేర్చి, ధనుర్విద్యాపారంగతుంజే
సి యతని యదృష్టకాలమునకై ప్రతీక్షించుచుండె. ఇ
ట్లుండఁగృష్ణరాయనికి సింహాసనాధిరోహణ సమయము త
టస్థ మగుడుఁ బన్నీట జలకమాడ్చి సర్వాభరణభూషితుం
గావించి కిరీటాంగదాదులమర్చి యిటు బయలుదేరు సుము
హూర్తవిదియేయని తెలియఁబరచె. దానికిఁగృష్ణదేవరా
యఁడును సర్వసిద్ధముగానున్నట్లు తెలిపె. అంతటఁ దిమ్మరు
సు కృష్ణరాయనితో నొకరహస్యము జెప్పవలసియున్నదని
యొక గదిలోనికింగొంపోయి తలుపుదగ్గరగాఁ బెట్టియిదె ర
హస్యమనియొక చెంపకాయఁ దనసత్తువతోఁగొట్టె. పిడుగు

పాటువలెఁ దనపైఁబడిన దెబ్బకుఁ దలగిరగిరఁదిరిగి కృష్ణ
 రాయలు భూమిపయిం జదికిలఁబడియె. తిమ్మకుసుం దనకం
 టనీరునించుచు సతనిముందరనే కూర్చుండియుండె. రాయ
 లుకొంతవడికిఁ దెప్పిరిలికన్నులుపిచ్చి తిమ్మకుసు మొగంబు
 నీక్షించె. అపుడుతిమ్మకుసు రాయనింగొఁగలిచుకొని ము
 ద్దాడి యన్నానీశరీరంబునెచ్చెనని నన్ను నూషింపకుము
 నేనీపనిం జేయుటకుఁ జేతులాడక యిన్ని దిశంబులు నూక
 కుంటిని. ఇకయూరకున్న స్వామి! దోహము చేసినవాడ
 సగుమననుభీతి చే నిపుడీపనిఁగావించితిని ననుమర్చింపుఁడ
 నుఁడూఁ గృష్ణరాయుండుఁ దిమ్మకుసు కారణములేనిదియేపని
 యుంజేయనివాఁడు నేదిచేసినఁదనయుపయోగార్థమేచేయు
 వాఁడని యెఱిఁగియున్న వాఁడగుటంజేసి తిమ్మకుసుం జూచి
 ప్రసన్నుడై యిట్లనియె అప్పా! తండ్రిసుతునెందుకుదండిం
 చును? పేరమాత్రోపముండుటచే దండించెనని యనవచ్చు
 నా? పుత్రుఁడుమేలుజెందు నుపాయములు తండ్రికిఁ దెలి
 యుంగాని పుత్రునికేమి తెలియును దీనినే మహాప్రసాద
 ముగాభావించినాడను. అనిపల్కు కృష్ణదేవరాయని మర
 లమరల నాలింగనంబుజేసుకొని శిరంబుమూర్కొని తిమ్మ
 కుసానందబాష్పములు దొరుగనాయనా నీవట్టివాడవేకా
 వున నేనీసాహసకార్యము జేయఁగల్గితిని. దీని నీవెట్లుగా

భావించుచోయని శంకించుచున్నాడను. అట్టివియగువా
 క్యముల నీవేపల్కినాడవు గావున నాసంశయములు వదలి
 నాడను. ఇక నేజేసినకార్యమునకుఁ గారణముఁ దెల్పెదవి
 నుమనియిట్లనియె. నాయనా నీవింతవఱకుఁ బువ్వులలోఁ
 బుట్టి పువ్వులలోఁజెరిగినాడవు. ఆగర్భశ్రీమంతుడఁవగుటఁ
 జేసిసుఖములనేగాని కష్టములనెన్నఁజెఱుఁగవు నీవిపుడుబ
 హుజనపడిపాలకుడవు కాఁబోవుచున్నాడవు. అంతటనుం
 డేమేము నీయాజ్ఞానునర్తులము కావలసిననారము గాని
 యుభయనీకు బుద్ధులుచెప్పవలసినవారముగాము. దండనా
 పారుష్యమువలన బ్రజలకుగల్గుబాధ ప్రభునకుస్వయము
 గనన భవమువలన దెలియదేని యట్టిప్రభుఁడు ప్రజలను
 కూరిదండనలపాలుజేసి లోకకంటకుఁ డనిపించుకొనును.
 అట్టిదండనాపారుష్యమువలన గిలుగబోవునెప్పి ప్రభువుల
 కనుభవము లోనుండుట ప్రజలభాగ్యముగదా అట్టిభాగ్య
 మునీప్రజలకును అందఁమూలముగా నీకీర్తివిస్తరించు భా
 గ్యమునీకును గల్గించుటకీపుడీ కార్యముంజేసినాడను నీవు
 నావాడవనునమ్మకముతో నీకన్నివిద్యలలోని మర్తమనీ
 వఱకే తెలిపియున్నాడను. ఇంతవఱకు నీవుమాకృష్ణరా
 యలనే. ఇపుడునీకుదీనిం దెలుపకున్న నికముందుతెలు
 పుడునేయుటకు వలనుపడదని యీవిద్యనుగూడనెఱిగిం

చినిన్ను రాజ్యముఁజేయబంపుచున్నాడను. ఇకబోయిసింహాసనాధిరోహణంబుజేసి యాచంద్రార్కస్థాయిగాఁగీర్తి నివహించు ప్రజారక్షణముజేయుమాని వీవించిన దిమ్మరుసు నిబుద్ధివిశేషంబునకు రాయండుమిగుల సంతసించి నన్నున రికబాధనుండి తొలఁగించిన మహాపుణ్యాత్ముడవగు నీమేలెన్నిజన్మములలోఁ దీర్చుకోగలను నామానంబెంతయునంతస్థిలిినది ఈనీమహిమాపకారంబునకుఁ బ్రత్యుపకారము పుడు నేనేమిచేయఁగలను కావున నావందన శతములకుఁ గీకరింపుడని పాదాభివందనంబొచరించి యతని పునఃపునః రాలింగసంబుజేసియున్న రాయనిందోడ్కొని తిమ్మరుసు వెలుపలికివచ్చి యతనినిగజారోహణంబుజేయించి తానును బార్శ్వంబున మఱియొక గజంబునెక్కి విశేషోత్సవముతో మంగళతూర్యములు మొరయఁ బురంబేగించిరాజమందిరంబునఁబ్రవేశపెట్టి సుముహూర్తసమయమున సింహాసనాధిరోహణంబుఁజేయించె.

తిమ్మరుసు పొందినమర్యాదలు.

ఇట్లుగాఁదిమ్మరుసువలన సింహాసన మెక్కింపఁబడిన కృష్ణరాయలు, తనకుబాల్యప్రభృతి కంటికి జెప్పవలెఁగాను చున్న తిమ్మరుసునెడలఁ దాఁజూపవలసిన విశ్వాససూచకముగా ననేకబహుమానములు చేసికొన్నిఁ గామాదులం

గూడ బహుమానముగనిచ్చి యతనియందెయధికారము
సర్వమునుంచి యతనియాజ్ఞాను సారముగానే సర్వకార్య
ములనిర్వహించుచుండె తిమ్మరుసును రాయలు తనమొడ
లఁజూపుచువచ్చిన కృతజ్ఞతయును, మన్ననయు నెంతయధి
కమగుచు వచ్చెనో అంతకు సభి కముగా జనరంజకముగాఁ
బ్రజలగుపరిపాలింపుచుఁ దనప్రభునికడఁదొంటికంటెను న
యవినయంబులు చూపుచు రాజ్యతంత్రము సడపుచుండె.

తిమ్మరుసు పరిపాలన.

తిమ్మరుసునకుఁగల రాజభక్తియుఁ బ్రజాసంరక్షణలు
దినదినముగోకములో వ్యాపింపనారంభింపఁగాఁ బ్రజలం
దలునుదిమ్మరుసే తమకేడుగడయని సమ్మికార్యములలో
నతిశ్రద్ధాఘటై చేయుచుండిరి. తక్కుంగలభృత్యపరివార
సామంతమంత్రివర్గము తిమ్మరుసుని పితృసమునిగా నెన్నిభ
యభక్తులతోఁదగుతమ వ్యాపారములను నుడువుకొనుచుం
దురు. ఇక రాయండును రాజ్యభారమునంతయుఁ దిమ్మ
రుసుపైనుంచి సర్వకాలములలోఁబండితులఁ గూడివిద్యా
నోదంబులు నలుపుచుసంతసంబునఁ గాలంబుగడపుచుండె

పరరాష్ట్రాల నిర్మాతలను సుపాయము గావలకు దెల్పుట.

ఇట్లుగాఁగృష్ణరాయలు రాజ్యభారము తిమ్మరుసుమంత్రి
పైనుంచి విద్యావినోదములుజేయుచు బ్రమత్తుడైయున్న

వర్తమానముశత్రురాజులు దెలిసికొని పాగుకృష్ణరాయల
 క్రిందనుండు సామంతరాజులఁ గొందఱివిడదీసి వారివలన
 సతని రాజ్యములోని వ్యవహార రహస్యములఁదెలిసి పారి
 సహాయమునఁ గృష్ణరాయలఁ జయించుటకును వారికి వి
 శేషలాభము గలిగించుటకును నిర్ణయించుకొని సమయ
 నిరీక్షణంబు చేయుచు యుద్ధసన్నాహములోనుండిరి. ఇట్టి
 వృత్తాంతమును గృష్ణరాయఁడుచాగులవలనవిని తక్షణమే
 ఆస్థానమునకు వచ్చి సింహాసనాసీనుఁడై తిమ్మకుసుచు బిలువ
 నంపె అపుడు రాజభటులునలుగెలంకులకుఁబరచి వారినఁ
 దఱిని రాజసభకుదోడ్తెచ్చిరి. తిమ్మకుసుచు, రాజుతననిమి
 త్రమైనమయముగాని సమయమున బిలువఁబడుచుటకుఁ
 గారణమేమియైయుండునని యూహించి తాఁజేయుచున్న
 జపముమాని దిగ్గనలేచియిదెవచ్చెదనని రాజభటులకుఁదె
 ల్పి పెరటిలోనున్న * తోటకూరమడ్డిబోఁగూర్చునిదాని
 లోనిపెద్దపెద్ద మొక్కల బెకలించి దూరంబున బడవైచి
 చిన్న మొక్కల జట్టునుమళ్ళుగట్టి సహాపముననున్న బా
 విలోనుండి యుదకముచేదుచు దానిందెచ్చి యీచిన్న
 మొక్కలుదడుపుచుండె. దీనినంతయుఁజూచిన రాజభటు
 లీతఁడు రాజాజ్ఞోల్లంఘన చేయునట్లున్నాఁడు. కాలయాప
 నకై యేదోపనిఁ గల్పించుకొనుచున్నాఁడు వెంటనే రాని

యెడలఁ దమ్మపైఁ గూడ రాజున కాగ్రహము తాగలదని
 యూహించితిరుగ రాజసన్నిధికిఁబోయి తాము రాజాజ్ఞఁది
 మ్మగునునకుండెలిపిన విధంబుననాతఁడు పచ్చుచున్నానని తె
 లిపి కాలయాపనకై చేయుచున్న పనియందెల్పితడవై నఁ
 దాము దండ్వార్లులమగుదుమను భయముతో నేలికకుదీని
 ని విన్నవింపవచ్చినారమని తెల్పిరి. కృష్ణరాయలు మిగుల
 బుద్ధిశాలిగావునఁ దిమ్మగును తనయాజ్ఞాల్లంఘన చేయువాఁ
 డొకాడని యెఱుంగుంగావున నాతఁడుచేయుచున్న పనితన
 నిమిత్తమేయద్దేశించెనని గ్రహించిదానిననుసరించి తనరా
 ష్ట్రములోనున్న పెద్దసామంతులఁ దొలఁగించి వారి స్థాన
 ములలోఁ జిన్నసామంతులనియమించి మీ రీవెంటనే పో
 యి మీయధికారములందెల్లంపుఁడని యాజ్ఞాపత్రికల ని
 చ్చి తా రాణివాసంబునకుంబోయె వారును వానింగై కొ
 సితమకువలయు సేనాసహాయముందోడ్కొని యాక్షణమే
 బయలుదేరి కడలియొకరివర్తమానమొకరికిదెలియకయుం
 డునట్లు పెద్దసామంతులఁదొలఁగించి. వారి సంస్థానముల
 నాక్రమించిరి. ఈవృత్తాంతముండెలిసిన పరరాష్ట్ర ప్రభు
 వులు నిరుత్సాహులై తాము చేయుచున్న యుద్ధప్రయ
 త్నముమానుకొనిరి. ఇట్టివిశేషోపాయములందెలిపితనయా
 పదఁదొలఁగించిన తిమ్మగును బుద్ధివిశేషములకుఁ గృష్ణరా

యందేతయు సంతసించె. ఇటులనే రాజునకు మరాజ్యము
సకుంగిలిగిన యనేకోవద్రవంబునీ తిమ్మకుసు బుద్ధిబలంబు
నఁ దొలఁగించుటకు రాయందేతయు సంతసించుచు నెల్ల పు
డు దిమ్మకుసు మదనతోఁగూడ నుంచుకొని కార్యంబులు
డపుచుండె.

తిమ్మకుసుమచిప్రజ్ఞ.

ఇట్లుండఁగా రాజాకనాడు వాహ్యశిఃబోవుచుఁ దిమ్మ
కుసుంగూడఁ దనతోఁగూఁఁబుండఁబెట్టుకొని యిట్లుగోష్ఠి
సల్పుచుండె ఇట్లుండఁగా నాయువుకు నొక బ్రాహ్మణ గృహం
మీసవసనకు వచ్చి. అంతట నాయుంబడకును మిన్న నుం
టోఁబెట్టినతిరుగిబోత (తాలింపు) యొక్కను రాసన నను
వచ్చె. దానిగాఁగఁగించి రాజు తిమ్మకుసుంజూచి మనా
క్కొంటిపా యీసువాననయెంతెల్లాభ్యుచుగా నున్నదో
అనుఁడుతిమ్మకుసు చిత్తముదీక్షికి లవణముఃగూడ మన్నయెవ
ల సంతకంఁటెనుబొగుండును అదితక్కువయ్యెనలోమమా
త్రము కాన్పించుచున్నది. అనుడు రాజు నవ్వి ప్రమాదము
లముగా రుచియు గ్రహింపవచ్చునాయ' ప్రశ్నించె అ
ట్టి నందేహముపుడే నివారించెనని తెలిపి తిమ్మకుసు రాజ
భటులం బిలిచి యాయుంటియజమానితోఁ జెప్పి యిపుడు
తిరుగబోతఁ బెట్టిన పదార్థము కొంచెము నాకుఁ దెచ్చి యి

మ్మని చెప్పుచునుడు పోయి యావర్తమానంబు యజమా
నికేందెల్పి. ఆవృత్తాంతంబువిని యావస్తువుందీసికొని తిమ్మ
రుసుకడకువచ్చి స్వామి యినుగో తెచ్చితివనుడు దాని
నందికొని రాజునకుఁ గొంచెమిచ్చి తాఁగొంచెము నొంట
నుంచుకొనియె దానిలో నుష్కుపడనేలేదు. అట్టితిమ్మరుసు
సకుఁగల్గు రుచిప్రజ్ఞకురాజెంతయు సంతసించి యాయింటి
బ్రాహ్మణునకుఁగొంత బహుమానమిచ్చి రాయలుతిమ్మరు
సుదీనినెటులఁ గన్నెట్టెనని యోజింపుచు నింటి మార్గంబు
సంజనియె

ఇట్లువచ్చి తిమ్మరుసుచిట్టి ప్రజ్ఞ యెట్లుకలిగియుండునని
యోజించి స్వామిమీరింక నేమీమివస్తువులు రుచిచెప్పఁ
గలరని సంప్రశ్నించె. దానికిఁ తిమ్మరుసునవ్వుచు దేవర
యెఱిగెడి వస్తువుల కన్నిటికిని రుచిచెప్పఁగలనని యుత్త
రమిచ్చె. అట్టితిమ్మరుసు నొడబుచ్చు తెలంపున రాయ
లు తానుభక్షించు వివిధములగుపక్షులయొక్కయు, మృ
గములయొక్కయు, జలచరములయొక్కయుఁ బేరులంజె
ప్పివానిలోఁ గొన్నికొన్నిటి రుచు తెల్లందునని యడుగు
దు వానికన్నిటికిని స్వభావసిద్ధములగు రుచులు వివరించి
చెప్పె. అట్టిదానికియుక్తివేలుగఁ జెప్పలేక కృష్ణరాయు
డుమీరుబహుకాల ప్రవతఁకులుగావున లాకానుభవం

బునవీరింజెప్పి యుండురు. దీనికేమైన శాస్త్రానుభవవా
యనుడునుండనే వచ్చుననియు నవియన్నియుఁ జనువు వా
రెవరున్నాడు. బుద్ధిచేతనూహించినచోఁ దినకీరుచియునుగ
నకలెక్కయును జెప్పనచ్చునని యుత్తరంబుఁజెప్పెను

సమస్తపస్తువులలోఁ దీపియైనవస్తువు.

ఒకనాడురాయండు పండితగోష్ఠినుండి వారితో లోకం
బుననుండెడు సమస్త పదార్థంబులలో దీపియైన వస్తువెద్ది
యని ప్రశ్నించె. అట్టిసంప్రశ్నమునకు బుద్ధిశాలఃలందఱు
నాలోచించి బెల్లమునికొందఱు, శర్కరయనికొందఱు, తేనె
యని కొందఱుఁ దమతమ యుభవవానుసారంబుగాఁ జె
ల్పుచు వచ్చిరి. మఱికొందఱు మాఱికొన్ని పదార్థముల స
మేళనమునఁ బుట్టువస్తువులు తీపుగా నుండునని పల్కిరి.
అట్టివానిలో నిగ్గుతేలకుండుటంజేసి కృష్ణగాయలు తిమ్మకు
సుంజూచి మీయభిప్రాయమేమనిప్రశ్నించె అప్పుడు తి
మ్మకుసునవ్వుచు లోకమందఱుశరణిఃగిసదియు నెవరును గా
దనరానిదియు నేనుజెప్పెన వినుండని యది ప్రాణంబుగా
దాయనెను. దానికి రాజుమెచ్చెంగాని సభికులు మాత్రము
మనస్ఫూర్తిగా సంగీకరింపరైరి. అట్టివారికిఁ దన వాక్య
ములలోని యధార్థముబోధించుతలంపున సెలవేసి నావా
క్యములనిపుడే లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము సేసెదననుఁడు

రాయండంగీకరించె. తిమ్మకసునలుగెలఁకులఁ బరికింపుఁడు
నానమీశంబున నెక బిడ్డ నెత్తుకొని యాటలాడుచున్న మ
ర్కటిగానవచ్చె దానింబట్టితెప్పించి పలుసున్నయొకదూ
లమునకుఁగట్టించి యాక్రింద నెక పెద్దమంటఁ జెట్టించెను.
ఆజేడకొంతవరకు సహించియటనుండి సహింపలేక నామ
ర్కటి తనప్రాణపదంబుగా నావజ్ఞకుఁజూచుచున్న తన పి
ల్లనెత్తి ఆకూలముపయిఁజెట్టివానిమీఁదఁగూర్చుండియా
జేడిఁదప్పించుకొనెనట. ఆట్టియవృత్తకార్యంబునకు సభి
కులందఱుసంతసించి తిమ్మకసువాక్యములే యదార్థముల
నిపల్కుఁడు నావెంటనే యగ్నిజ్వాలల నాద్రించి యామ
ర్కటిని దానిపిల్లను సంరక్షించి తిమ్మకసు సభికులశ్లాఘన
లనందెను.

తిమ్మరుసు విజ్ఞాపన.

ఒక సమయములోఁ దిమ్మరుసు తనవలెనే లోకములో
జనులకుఁ జిక్కులోకమారుగా వచ్చునని తెల్పుటకొక ప
ద్యముండెల్పె నదియెట్లున్నదనఁగా--

చ. గుశువులరాక దాసిమృతి-గుఱ్ఱపు ధాటియు వానలేమియున్ |

బొరుగునవప్పు బాధ చెవి-పోటునుదొమ్మరులాటయింటిలో

వరసతిగర్భ వేదనవి-వాహము విత్తుటయల్లుఁడల్కయున్ |

గరవువరిద్రమాబ్జికము-గల్గునొక ప్పుడుకృష్ణ భూపరా||

అని.

నాడులవిషయము.

మఱియొకసమయంబునఁ గృష్ణరాయలు పండితులతో
సనేకనాడులు లోకములో వ్యాప్తమైయున్నవిగదా. వా
టిలో నేదిమంచిదో యూహించిచెప్పఁడని ప్రశ్నించె అ
ట్టిప్రశ్న మునకుకు త్తరముగఁ గొంతలు నెలనాడు మంచిదని
రి. ఇంకొకకొందఱు క్షాసలనాడుమంచిదనిరి మఱికొంద
ఱుమురికినాడు మంచిదనిరి అటుపిమ్మట రాయండుతిమ్మరు
సుంజూచి మీయభిప్రాయమేమనుడు కృష్ణరాయలతో
నతఁడెట్లనియె మహాప్రభో! విచారశూన్యమైనట్టియు, ని
త్యసంతుష్టింగల్గినట్టియు, సంసారబాధలంటక సంతోష
మేప్రధానముగానుండునది. యొక్క-చిన్ననాడేగదా! అం
తకంటెమంచిది. యిక నేనాడునుండదనుడు రాయలును, స
భికులును, తిమ్మరును చెప్పినదే సరియయిన సిద్ధాంతమని స
మ్మతించిరి.

వణకముల విషయము.

ఒకనాడు ప్రసంగవశంబున నాల్గు వణకములవారి వృ
త్తులను వారికిఁ బరిపాలకులయెడఁ గల్గియుండు నెనరును దె
లియఁదగును. కావున సభికులలోంచి వారివారియనుభ
వముం దెల్పుడనుడు వారిలోబుద్ధిశాలులొక్కొక వర్ణము
వారివృత్తాంతము తమతమ యనుభవానుసారంబుగఁ జె

పృథ్వీభిఃచిరి అట్టి వృత్తాంతమునని రాయఁడు తిమ్మకు
 సుడిక్కుమొగంబై మీయభిప్రాయముగూడ నిట్లులేగ
 దాయనుడుసతఃఁజునవృచ్చచుట్లనియె ఇది మోవరియనుభవ
 మునుబట్టి వారుచెప్పుచున్న వృత్తాంతమవృతంజేసి దాని
 లో విశేషసంవాదముతోఁబనియుండను అందఁగవర్ణత్ర
 గుమి యొక్కనెనరు సభికులు సుడివిన్నట్లే యుండును. కా
 ని నాలవపరిణామముతోఁ గృష్యాదులవలన జీవవము చేయు
 తచేతను విద్యాగంధము నెఱుఁగకుండుట చేతను గేవల
 ము మూర్ఖతయే ప్రధానముగా గల్గి యుండును. ఆకా
 రణముననాఁకిఁ బ్రభువులయెడ నెంతమాత్రము నెనరుం
 డదనివిన్నవించె దానికిసభికులును, రాయలును సమ్మతిం
 పక కృష్యాదులఁజేయుచున్న మాత్రమున వారికి ప్రభు
 వులయెడల నెనరుండదని చెప్పినమాట యనుభవమునకు
 వ్యతిరేకించి యుండునేమోయని పలికిరి. ఆమాటకుద్దిమ్మ
 రుసుత్తరము చెప్పక యూరకుండ్లి యాస్థానము చాలించి
 ప్రభుండు నగరునకుబోయినపిమ్మటఁ దిమ్మగుసును ప్రభుని
 వెంటఁజని నిల్చియుండె. దానిఁజూచి రాయలు మనము
 మాట్లాడవలసినదేమయివ నున్నదాయనుడు చిత్తమనతి
 మ్మనుసిట్లనియె. నేటిదినముసభలోఁజరిగిన ప్రస్తావనలొనా
 యభిప్రాయముతో నేలిక యేకీభవించునట్లుగానుపించుచు

న్నది. సెలవే నాసిద్ధాంతమును లక్ష్య లక్షణ సమన్వయము చేసెదను. అనుడు రాజు మంచిది దానికిఁ జేయవలసిన పనులేవయిననున్న వాయునుడు దిమ్మను సిట్లనియె. రేపటి దినము నాయెడలనేలిక విశేషాగ్రహము జూపి యెటనున్న బట్టితెండని భటుల కాజ్ఞాపింపుడు. అపుడు నేనుభయపడి దేశాంతరగతుడనై నట్లభినయించెనను. తరువాయి వృత్తాంతమెప్పటిదప్పుడు మీ కేవిశదము కాగలదు. అనుడు రాయండు దానికి సమ్మతించె తిమ్మను రాజాజ్ఞనుండి గృహంబునకుం జనియె.

తిమ్మను పరారీయగుట.

ఆమరునాడు రాయలు సూర్యోదయ సమయంబుననే సభాభవనంబునకు వచ్చి ముగ్రమాతిగా నున్నట్లభినయించి తనభటులబిలిచి మీలోఁదగుజనులు నల్వరువోయి తిమ్మను సెట్లున్న నట్లుగాఁ బట్టితెండని యతిభీషణారావంబుతో నాజ్ఞయొసఁగె. ఆవాక్యములకు సభికులును రాజభటులునుమిగుల దిగులొంది నేటిదినము తిమ్మనునకెద్దియోకీడుశూండనున్నది. తాయలిట్లెన్నడును తీక్షణతనువహించియుండలేదు. మంత్రి కేమికిడు రానై యున్నదోగదాయని భయమంగుచు రాజాజ్ఞానుసారముగా నల్వరు భటులును తిమ్మను గృహంబునకరిగిరి. ఇట దిమ్మను

రాజాజ్ఞగొనిననాటిరాత్రియే భోజనాదికంబొనరించి యిం
టివారితోఁదనకు దినములు మంచివి కావుగావుననేటినుం
డి నేనీయూరనుండఁగూడదు. రెండుమాసములకుఁ దిరుగ
మంచిదినములు రాఁగలవనిచెప్పి రాజభటు లెవ్వరేనినచ్చి
తనయునికిపట్టడిగినఁ దమకేమియుఁ దెలియదనియును రా
త్రియేభోజనాంతర మెచ్చటికోపోయెను. అప్పటి నుండియు
సింటికిరా లేదని చెప్పిందొచ్చెప్పి మరునాడుమాధ్యాహ్నము
నకుఁ దానడువఁగలిగినంతదూరముబోయి యచట మారు
జేషంబున భోజనాదులజరుపుకొని యాసాయంత్రి నాలుగు
గడియలసమయమున నెకబ్రాహ్మణాగ్రహారముసేరెను.

ఇక్కడరాజభటులు తిమ్మకుసింటిపైఁ బడి రాజాజ్ఞయై
సదీవలకురమ్మని బొబ్బలు వెట్టఁగా సింటనుండువారందఱు
ను భయముఁ జెంది తిమ్మకును చెప్పిన మాటలన్నియుఁ
జెప్పిరి. అప్పుడు వారు పోయి రాజునకు నవ్వార్తఁ దెలి
పిరి. రాజును వానికి మిక్కిలి కనలినవానిభంగి నటియించి
యీ తిమ్మకునుం బట్టి తెచ్చినవారికి విశేష బహుమాన
ముల నిచ్చెదనని ప్రకటింపుఁడని తన యితర మంత్రుల
కాజ్ఞనుసఁగె. నాటిదినముసభముగించెను. సభికులునుదిమ్మ
కును పారిపోవుటమంచిపనియే చేసెనని కొందఱునుబారిపో
యి యెంతకాలఁకుడాగఁగలఁడు. ఏదోవిధంబునఁ బ్రభుస

ముఖమునఁగాన్పించి ఓమ పఠఁ గోగిన బాగుండునని నుఱి
కొందఱును ననుకొనుచుఁ దమయిండకుంబోయిరి

తిమ్మరుసుప్రచ్ఛన్నవర్తన.

అంతఃపర్వమును తాబోయిన యగ్రహారమునకు భుక్త
యును గ్రామయజమాని యునగు బ్రాహ్మణునియింటికిఁబో
యి యతనిని రహస్య ప్రదేశమునకుం దోడ్కొని చని త
నకుఁ దటస్థించిన యాపదను నుడివి తనపేరు పైకిరాకుండు
నట్లుగాఁ గొన్నిదినము లాయూరివారు కాపాడినచోఁ దా
నుమఱియొక గ్రామమునకుఁ బిమ్మటఁ బోయెద ననియు, న
ట్లుగాఁదనను సామాన్యముగానున్న దినములను వెళ్ళించ
గలిగెనేని తిరుగఁదనయెడల రాయల కనుగ్రహముగలుగు
ననియు నాలోపున బాను రాజకీయోద్యోగుల కంటబడెనే
ని రాజకడకువాడు గొంపోయెద రనియుఁ దనకుఁ బ్రాణ
త్యాగము చేయవలసి వచ్చుననియు శంతవఱకు మీరురక్షిం
పఁగలిగిరేని యాయూరనుండెదననియు లేనిచో నపుడేమఱి
యొక గ్రామమునకుఁబోక ప్రాణత్యాగము సేసెదననియుఁదె
ల్పె. ఇట్లుగాఁబలుకుచున్న తిమ్మరుసువాక్యంబులువిని యా
బ్రాహ్మణుఁడు విక్కిలిజాలినెంది స్వామియెట్టివారలకయి
నొట్టి యిక్కట్టులొకప్పుడు తటస్థించును. అంతమాత్రము
నందమయట్టి ధీరులువ్యాకులపడి ప్రాణపరిత్యాగమునకయి

యిట్లుగాఁ బ్రయత్నించుట న్యాయమా? ఇచటి మేమం
దఱము మీవారముకామా. మేమునిత్యముఁ దినుచున్న
యన్నము మీరుపెట్టినదికాదా. మావిశ్వాస మెన్నిజన్త
ములెత్తినదీకును! మీరెంతమాత్రమును భయపడవలసి
నదిలేదు. మాప్రాణములను ముంక్షగాఁ దీసుకొనినపిదప
రాయలుమీప్రాణములఁ దీసుకొనవలెను. కావునమీగు
స్వస్థచిత్తులై మాయింటనేయుండుఁడు మీకుసర్వోపచా
రములను మేమేచేసెదమని యాయనకొక రహస్యప్రదే
శముఁజూపి యందాయనను బ్రవేశపెట్టి యాబ్రాహ్మణుఁ
డు తనబంధుమిత్రులకు వర్తమానంబుపంచి వారినిరావిం
చి వారితోనీక్రిందివిధంబున రహస్యంబుగఁ దెలుపనారం
భించె “అయ్యలారా! ప్రస్తుతకాలములో మనకుఁ గృ
ష్ణరాయలు ప్రభుఁడని చెప్పుకొనుట గల్గియున్ననాతఁడెట్టి
వాఁడో మనమెఱిఁగియున్న వారము కామగదా. అతని
ముద్రకఁజేఁబూని మనలనందఱు బాలింపు చున్నవాఁడత
నిమంత్రిశిఖామణియగు తిమ్మకుసేగదా తిమ్మకుసు పరిశా
లనలోనుండు ప్రజలకందఱకుఁ గలుగుచున్న సౌఖ్యమిం
తెంతని వివరింపరానిదెయున్నది. మనము నిత్యముదిన
చున్న యన్నమతనిదేగదా. అట్టివానిశ్రేయోభివృద్ధి మ
నమొక్కరమేగాక మనపిల్లలుగూడా దగ్ధతరములుగాఁగో

రవలసినవారైయున్నగుగదా. అట్టిమహానుభావునకిపుడొక
 క యాపదతటస్థింపఁగా నతఁడురాజసన్నిధినివదలి. మనమే
 మో తనను సంరక్షించెదమనుతలంపుతో నతని సరిపాల
 నలో వేలఁకొలఁది బ్రాహ్మణాగ్రహారము లుండఁగా వాని
 నన్నిటినివదలి మనయగ్రహారమునకువచ్చి మనచుశరణు
 జొచ్చినాడు. అట్టివానిప్రాణములు కాపాడి మనయశస్సు
 శాశ్వతముచేయవలయునుగదా. ఇంతకంటె మనకు సుస
 మయము దొరకఁబోదుకావున మనమందఱ మిపుడు సం
 ఘీభవించి యతనిజాడ యొరులకుఁ దెలియకయుండునట్లు
 గా గాపాడవలయును. ' అనిన మాటల నాలకించి యా
 బ్రాహ్మణోత్తములందఱు నుత్సాహముతో మనముబ్రది
 కియిండుఁగాఁ దిమ్మరుసునకొక యాపదరాఁగలదా. అట్లు
 వచ్చెనేని మనప్రాణములనయిన నతని ప్రాణముల కయి
 ధారవ్రాసి యతనిఁగాపాడుదము. అతనివార్త యెటుల
 యిననెఱిఁగి రాయలువచ్చినచోనైన జంకక మనతపస్సు
 లన్నియు ధారయైనబోసి యితనిగక్షించెదముగాక. ఇం
 తనుండితిత్తుగుసునునిర్భయంబుగనుండుమని చెప్పఁడ యు
 నట్లుగాఁ జేయుటకుఁ దప్పినవాడుతమతమ గురువులపాద
 ములకుఁదప్పినట్లొట్టుబెట్టుకొనియెదమనిశ్చయించి పలికితి
 త్తుగుసిచ్చునున్నంతకాల మహర్షిశములిందఱు బ్రాహ్మణు

లతఁడున్న యింటిచుట్టును నిల్చియుండి కాపాడవలసినదని
నిర్ణయించుకొని తమతమ గృహంబులకుంజరి. అదిమొ
దఱు నిత్యమును బ్రాహ్మణు లందఱు సతః రహస్యంబు
గాపాడుచు నతనికిఁ బురాణగోష్ఠి మొదలగువానిం జరుపు
చు దినములుగడిపిరి. ఇట్లుండ నెకపక్షంబయ్యె. అటుపి
మ్మట తిమ్మరుసాగ్రామము వదలి మరియొకచోటికిఁబోను
ద్యోగించి యాబ్రాహ్మణులలో ముఖ్యులఁబిలిపించి మీద
యవలన నెకపక్షంబిక్కడ నిర్భయంబుగా జరిపినాడను.
ఒక్కస్థలములోఁ జిరకాలముండుటంజేసి దానివలనఁ గొ
న్నియాపదలురాఁగలవు. కావునమీయాజ్ఞాసందినేను మ
రియొకతావునకుఁబోయి యీనాయజ్ఞాతపాసకాలంబుగ
డిపెదను. దయచేసి నాకు సెలవుసంగుడని ప్రార్థించె.
అట్టిదానికివారు సమ్మతంపక మీరెన్నిదినంబులున్న మీ
కేమిబాధకమున్నది. మేముమిమ్ము సంగతీంపలేకున్న మీ
రుమరియొకచోటికిఁబోవచ్చునుగాని యటుగానిచో మీ
రువేగిరింపనేల యని యాటంకములు చెప్పి సదానికెంత
యుఁదిమ్మరుసు సంతసించి వారిని మంచివూటలచేత నె
ప్పించి వారివలనననుజ్ఞాతుండై యాయూరువదిలెను.

తిమ్మరుసు క్షత్రియులకడ దాగుట

అంతటఁదిమ్మరుసు బ్రాహ్మణాగ్రహారమువదలి దానికిఁ

గొంతదూరముననున్న యొక్కత్రయ సవాసస్థానమును
 గ్రామమునకుంబోయి యచ్చోరున్న యజమానింగలును
 కొని తనకుగలిగినయాసద వెరుకను బ్రాహ్మణులతోఁ జె
 ప్పినట్లేజెప్పి తనమానప్రాణములను గాపాడఁగోరినాడన
 నుడు గ్రామయజమానుఁడుయొతపనిజరిగినదని కొంతసేపు
 నెచ్చుకొని అయిననేమాయె మీదునిర్భయముగా నుం
 డుఁడు. నేనెక్కడనేమిముసంరంక్షించెదను. మీదున్నస్థ
 లముచుట్టును నమ్మకమయిన రాజకుమారులతో నాయు
 ధపాణులమై వచ్చిసంరక్షించెదము. మాజీవ ముండఁగా
 మీప్రాణమునకొక భయములేదు. అనంతరము చూచు
 కొనెదముగాక. అనియభయంబొసంగి యాక్షత్రియోత్త
 ముండు తనబంధులలోనుంచి బలపరాక్రమములుగలవా
 రిఁగొందరినెంచి యతిచుట్టునుంచి కంటికి రెప్పవలెఁ గా
 పాడుచుండుడని నియమించి తిమ్మరుసునికొక్క రహస్యస్థ
 లంబుఁజూపి భోజనాదిసమపాయములకుఁ దగిన యేర్పా
 టులుజేసి యతిగౌరవముతోఁగాపాడుచుండె ఇట్లుండనె
 కపక్షంబయ్యె. అంతటఁదిమ్మరుసు వారివతన కెంతయు
 సంతసించి వారివలన ననుజ్ఞాతుండై బయలుదేరియొకవై
 శ్యసివాసగ్రామంబునకుఁ బోయివారితోఁగూడఁ దనవృ
 త్తాంశముగింగించి వారివలనఁగూడ నొకపక్షమువరకును

సంరక్షింపఁబడి వారివర్తనకుంగూడ సమ్మతించి యటనుండి బయలు వెడలి నాలవజాతివారిలోఁ గృషికులుండు గాఁగి మమునకుఁబోయె

కృషి కులఁబరీక్షించుట.

అక్కడను దిక్కురు సెప్పట యట్లాగాఁగిమపెత్తనదారు మొకనిం గలుసుకొని తన దైన్యస్థితిని విస్తరించిచెప్పె. ఆ మాటలువిని యా పెత్తనదారుడు రాజాజ్ఞానుసారముగా బ్రకటింపఁబడిన వృత్తాంతము విని యున్నవాఁడు గావున శీమంత్రం బట్టి రాజునకొప్పించినచో దమయెడల రాజు మిగుల విశ్వాసవంతుఁడై యుండగలడని యోచించి స్వామీ నేమెక్కడనే యీ గ్రామమునకుఁ బెద్దనుకానుగదా. ఇంకను మావారలలోఁ బెద్దలున్నారు. వారింగూడ నీ కార్యములో సహాయపడుటకు గోరవలసియున్నది. వారితో దీనిం దెల్పివచ్చెదను. దయచేసి యిచటనేయుండుండఁగిపోయి వారివారితో ముఖ్యులుగా నుండువారిం గలుసుకొని యావృత్తాంతంబంతయు దెలిపె. ఆమాటలు విని నతోడనే వారందఱు నేకగ్రీవముగా నీతని మనమెటుల నైన రాజునకు జూపితిమేని మనయెడల రాజునకెంతవిశ్వాసమైన కలుగగలదు. ఇదియుచుగాక తిమ్మరుసు రాజునొద్ద తాను చాలియున్నానని విట్టభీగి మన కష్టసుఖముల

నాలోచించక మనల నెన్ని బాధలు పెట్టెను ఆమాటల న
తఁడు మఱచిన మనము మఱువవలసినవికావు. మనను శి
క్షించునపుడు రాజనీతి యట్లున్నదికావున దాఁజేయవలసి
నది లేదని చెప్పఁగాఁ దాను దోషియైనపుడుమాత్ర భూ
నీతి యెందుకుతోచినదికాదో తెలియదు. కాబట్టి యిత
నినెట్లయిన మోసముచేసి మనమిక్కడనుంచి రాజనకుఁడె
లియఁజేయుటయో లేకున్న నితనిందోడ్కొనిపోయి రా
జన కెదుటబెట్టుటయో చేయవలయును. ఇతనినిమాత్ర
ము మనమిపుడు విడువఁగూడదు. బుద్ధిమంతులేదో యె
కత్రోవఁ ద్రొక్కువఱకు నీతనిని మనయూరనే యంచు
దమని నిశ్చయించుకొని వారిలోఁగొందఱతనియొద్దకు వ
చ్చి మీకేమిభయములేదు. విఘ్న బహుజాగ్రతగా మే
ము సంరక్షించి మీకు గావలసియున్న పనిసంతయుదీర్చె
దము. తిరుగ విఘ్న రాయలతో గలిపి యాసంతోషము
గూడ మేమేపొందెదము. అని తిమ్మరుసునకు భయము తీ
ర్చి రాజానుగ్రహము మీయెడ గొంచెముదినములలోనే
రాగలదు. అంతవఱకును మీరీ గ్రామములోనే యుండి
కాలము గడుపుడని యతనిందోడ్కొని వారొక బ్రాహ్మ
ణగృహమునకుఁ బోయి యచ్చో నతని విడియించి భోజన
సదుపాయంబుజేసి యతఁడేరాత్రి లేచిపోవునొ యను భ

యముతో సతని చుట్టును దగువారలఁ గాపుంచి యతనిని
రాజుకడ కెల్లు తోడుకొనిపోయిన బాగుండునను యోచన
లోనుండిరి. ఇటులుండ నెకవారముదినములు గతించెను
పై యాలోచనజేయుచున్న పెద్దలలోఁ గొందఱు కొని
యాలోచనలంజెప్పిరి. వానిం దిరస్కరించు మఱికోన్నిఁటిని
మఱి కొందఱుజెల్పిరి. అందులోఁ గొందఱు బుద్ధిశాలురు
పైయుపాయములు లెస్సగా లేవనియు నేయుపాయంబై
నజేసి తిమ్మకుసును రాజసమ్మఖమ్మనకుఁ దోడ్కొని పోవు
టయే పొరుషకార్యంబనియు దానికిఁగా నెకయపాయ
ముతోచెనని చెప్పి యద్దాని నీక్రిందివిధంబున వ్యక్తీకరిం
చిరి. “వినుఁడు మనము తిమ్మకుసుం గాంచి యయ్యా
మిరీగ్రామమునకు వచ్చిపవార్త యెటులనొ గ్రామస్థు
లలో నశేషజనంబునకుఁ దెలిసినది. ఇటుపై నీవిధంబునఁ
గాపాడుట చుష్కరము మీరంగీకరించిన మీసంరక్షణ
కొక యుపాయంబు శ్చ సెదము. లేనిచో మమ్మును నెవఁజె
ట్టవలసిన పనియుండదు. అని యతని నీయూరినుండి మ
ఱియొక యూరికిం దోడ్కొనిపోయెదమని తెల్పి దానికిఁ
గానతని నెకబోషాణఁపుఁ బెట్టెలోఁగూర్చుండజెట్టి దాని
నెకబండిపయినుంచి రాత్రికిరాత్రి మఱియొక గ్రామమున
కుఁ గొనిపోయెదమని చెప్పి యాబండి తెల్లవారువఱకు

రాయల ముఖ్యపట్టణంబునకు దినుకొనిపోయి రాయలక
 వార్తనెఱింగించి యతనియెదుటనే దానివ్వచ్చి రాజునక
 తనింజూపుడను. అటుపిమ్మట జరగవలసినకార్యము ప్ర
 భుఁడే జాగ్రతపెట్టగలఁడు' ఇదియే నిర్బాధకమగు నుపా
 యము. ఇంతకంటె మంచియుపాయంబు మఱిలేదు. దీని
 నెవ్వరై నఁ బూర్వపక్షముఁ జేయఁగలెదనరేని యట్లుచేసి
 యింతకంటెను మంచియుపాయంబు దెలుపుడనుడు పా
 రందఱు దానికి సంగతించి యదియే కర్తవ్యమనిరి ఆ
 వెంటనే వారిలోఁగొందఱు తిమ్మగుసుకడకుఁజని తామేర్ప
 రుచుకొన్న నవీనమార్గమును, దమకుగలభయమునుఁ దె
 ల్చి యీపనికి మీఁసమ్మతింపఁచో మమ్మును నెఱపెట్టఁబ
 నలేదని నుడివిరి. తిమ్మగుసు తన యంతరంగంబున దాఁ
 దొల్లియూహించినట్లే కార్యము నడచుచున్నందుల కెంత
 యుసంతసించి యోయాన్నలారా ! నేను మిమ్మునమ్మి నా
 మానప్రాణంబులు మీచేత నుంచినాడను. మీకునచ్చు
 నీళ్ళ ముంచినను మంచిదే పాలముంచినను మంచిదే
 మీకంటెనాకుఁ బ్రస్తుతముతో సంరక్షకులు లేరని గదా
 యిక్కడకువచ్చినాడను. అట్టిస్థితిలో నన్ను సంరక్షించు
 టకు మీరేయుపాయమాలోచించిన నది నాకుసమ్మతమే.
 మీరెక్కడ నెలులుందుమనిన నటులనేజరిగించువాఁడను.

మీయిష్టానుసారము కార్యమునడపుడనుడువారును సమ-
తించిరి. ఆరాత్రి పెందలకడ తిమ్మకుసునకుభోజనము బెట్టి-
చియొకబండికి బలమైనగిత్తలనుబూస్పించి దానిపై నెక
పెద్దమండసమునుబెట్టి దానిలో నతనకొక పరుపచుర్చి యం-
చాతనింబరుండఁబెట్టి తగుజనములగూడఁచుంచిమఱునాడు
సూర్యోదయ సమయమున కాసగొందిపురంబున కాబం-
డిఁదోలిరి. ఇట్లు తోలితెచ్చినవారిలో బెద్దయగు కాపు
కృష్ణదేవరాయఁకడకుఁజని “స్వామిద్రోహపుబండి” వచ్చి-
నది. ఏలిక స్వయముగఁ జిత్తనించవలసినదని ప్రార్థించె
ఆమాటలువినినతోడనేయందేదో విశేషముండునని మూ-
హించియటులై సనాబండిఁటకుం దోలితెండని యాజ్ఞ యొ-
సంగె. పిదపనాబండిఁదోడ్కొనివచ్చి యాకృషికులురాజస-
న్నిధినిల్చి పెట్టెతలుపువిచ్చి దానిలోపలఁజెనుఖముగానిదు-
రింగుచున్న తిమ్మకుసునులేపి స్వామీ! మీకుదిగవలసిన స్థ-
లమునకు వచ్చినారము. ఈసాటి బండిదిగి దంతభావనాది
కృత్యములు జరిపిననిక్కడనేకొంతకాలము సుఖంబుగ నుం-
డవచ్చుననితెల్పిన వినితిమ్మకుసు కన్నులు నులుపుకొనుచు
బండిలోనున్న పెట్టెలోపలనేలేచినిలువఁబడియె అట్టి తి-
మ్మకుసుఁజూచి కృష్ణరాయలును గృష్ణరాయలంజూచి తి-
మ్మకుసును నదృశ్యతంపడి యిదేమి! యిదేమి! యనిపలుకం

దొడంగిరి. అప్పుగుతిమ్మరుసు బండి దిగివచ్చినతోడనే రా
యండాతనికి దండప్రణామంబు లాచరించి కౌగలించుకొ
ని యతని క్షేమసమాచారంబు లరయందొడంగె తిమ్మరు
సు రాజునుమరల గౌగలించుకొని నాక్షేమసమాచారము
లేలికకుఁ జెప్పకనే బోధయగుచున్నవి. నేనువెనుకదేలిక
తోమనవిచేసియున్న కార్య సానుకూలముతోనే సర్వము
క్షేమమని స్పష్టముకాగలదు. అనితెల్పితానుబయలుదేరిన
దినముమొదలుకొని తానెక్కడెక్కడెన్నేసిరోజులున్నది
యు, సెవ్వరెట్లుగా దననుసంరక్షించినదియు, నుదికెప్పు
డుతాను కృషికుల గ్రామమునకుఁ బోయినదియు, నచ్చో
వారుచేసిన మోసకృత్యమును సకృచ్ఛమునువివరించి చె
ప్పి. అట్టితిమ్మరుసు వాక్యములకు రాయండెంతయు సంత
సించి తనసంశయనివారణకుఁగా సతఁడట్టి దేహాయాసపడి
నందుల కెంతయు వగచి మీసిద్ధాంతంబులు శిలాక్షరంబు
లు. వానింబరీక్షింప మాబోటులు యత్నించుట మహా
పచారము. కావున నన్నుక్షమియింది యిటుపైనిట్టి శ్ర
మ పడవలదని చెప్పి యిట్టి యవిశ్వాసకార్య మొనరించి
న యీకృషీపలుల నెట్లు గారవింశపలయునని యడుగఁగా
తిమ్మరుసు నవ్వి వానికి మామూళ్ళును, భత్యములు, య
థాప్రకార మిప్పించి వాటితోపాటుగ వారికిసామిడ్డోహ

పుబండిదోలినవారని యొక బిరుదాంకము దయచేసినచో
 వారికిని, వారిమార్గము నితముం దవలంబించు నారికి
 నిఁగూడ బుద్ధిరాగలదనివిన్నవించిన రాయలట్టివాక్యము
 లకెంతయును నలరి యాకృషీకులదిక్కు మొగంబై మీ
 రందఱుఁ దిమ్మరుసుచెప్పుచున్న మాటలు బాగుగ వినుచు
 న్నారుగదా ! అతని కాగ్రహము రాకుండుటంజేసి మీ
 రుచేసిన ద్రోహకార్యమును తమించి మిమ్మును దిరుగఁ
 బ్రాణంబులతో వదలుచున్నాము. లేనిచో నిచటనే మి
 మ్ము బందీకృతులం జేయవలసియుండు. ఇంతటి నుండియై
 న మీరు బుద్ధిగల్గి కాలము గడపుడు. లేనియెడల నతని
 కొఱకు మీవలననుద్దేశింపబడిన కార్యములు మీకొఱకే
 జరుగగలవు పొండుపొండనుడు నాకృషీవలులు లజ్జావన
 తనదనులై మాటుమాటాడనేరక తమ్ముందామె దూషిం
 చుకొనుచు దమయూరికివచ్చి చేరిరని యొకకథ లోకము
 లోవ్యాప్తమైయున్నది. దీనింబట్టి కృషీవలులందఱు నిట్టి
 వారేయని నిశ్చయింపఁగూడదు. తదన్యశాఖలవారిలోని
 మోసములేదనియు నూహింపఁగూడదు. లోకములోను
 క జాతిలోనివారు పెక్కండ్రేదియైననుకకార్యముం జేసె
 దరేని యది సంఘకార్యమగుంగావున దానివలన గలుగు
 ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలు వారికేకాక వారిశాఖవారందఱకింగూ

డఁజెంది శాశ్వతమగు కీర్తియు, నపకీర్తియు, దెచ్చును. కావున నపకీర్తికార్యము జేయునపు డేసంఘమువాగును భయఁపడి దానిందొలఁగించు నుపాయములనే చేయవలయునుగాని లాభాధిక్యమున్న నెన్నటికింజేయగిట్టదు. ఈ కథ యెట్లున్నను దీనివలన గలుగు ఫలితార్థమిదియే.

తిమ్మరుసుకుకూరునిచేష్టలు.

తిమ్మరుసునకొకకుమారుఁడుగలఁడు అతఁడు యావన పోమరాజువ సమయమున శృంగారశేఖరుండుడై తదనుకూల నాయకల రంజించుటకు యత్నింపుచుఁ దడంగముగ సుగంధ పుష్పముల సంపాదించఁ దన పరిచారికలఁ బంపుచుండు. వారలు తెచ్చియిచ్చు పుష్పాదికమఁ దనయుద్దేశానుసారముగ నుండకుండుటంజేసి రాజయొక్క శృంగారవనంబులోని కొన్నియొన్ని కపుష్పంబులు తెమ్మని పరిచారికల కాజయొసంగె. వారుపోయి యత్నించి యవి ప్రత్యేకము రాజునకేగాక నన్యులకు లభింపవని వనపాలురు జెప్పిన వర్తమానంబు విని తిమ్మరుసు పుత్రుఁడు కోపించి యట్లులైన రాజమాత్రమేపాటి వానినుపయోగింపఁగలఁడో చూచెదమని వారికిఁదెల్పి యాప్రయత్నంబు వదలుటకుఁ దనభృత్యుల కాజయొసంగె తానుమాత్రమెట్లులైన నాపుష్పములు సంగ్రహించి రాజునకుదొరుకకయుండు

నట్లు చేయఁదలంచి పాటచ్చుకొండై వానిసన్నిటి నపహా
 రించుచుండె. రాయలు తనయుద్యానవనమునుండి మంచి
 మంచిపుష్పములు రాకుండుటఁగని యదివనపాలుర లోప
 మని వారినిదండించుట కాజయ్యెనఁగె. వారును జేయు
 నదిలేక నవి నిత్యముంబూయుట తాము చూచుచుండుమా
 నియు నవి మ్రుచ్చిలింపఁబడు చుండెననియు నాదొంగను
 బట్టి రాజసన్నిధిలో నెప్పగించెదమనియు దానికిఁ దమ
 కుఁ గొన్నిదినముల వఱకు నవకాశమీయవలయునని రా
 జపురుషులచార్చించి వారి యచుమతిని బహుజాగరూకు
 లై యొకటిరెండుదినములు రాత్రిం బవలులువేచి తుద
 కు దొంగను పుష్పములతో బట్టుకొనిరి. ఇట్లుగా దొం
 గదొరికెనని సంతసించి రాజపురుషులకుం దెల్పిన వారు
 వచ్చిచూచి యతఁడు తిమ్మరుసు పుత్రుడగుటకుఁ జింతించి
 తాము దండిచుటకంటె నతని రాజసన్నిధికిం గొంపోయి
 నఁ దమబాధ తొలఁగునని యా వనపాలురతో నాతని
 రాయలకడకుంగొంపోవ నాజయ్యెనఁగె. వారు నాతని పు
 ష్పములతో నొకబండిపయిం గూర్చుండబెట్టి రాజమార్గ
 మునఁదెచ్చుచుండిరి. ఇంతలోఁదిమ్మరుసున కవ్వార్తఁదెలి
 సిన సతఁడును వీధిగుమ్మమున నిలిచి తానద్దానిం దెలియని
 వానినలఁజూచుచు సంకుండుదొంగయెఘరనుఁడు నతనికు

మాకుండేయని వనపాలురుదెల్పిరి ఆమాటలు వినినతో
 డనే తిష్ఠుగుసుకుమారుడు తనయు త్తరీయముఁదీసి మొగ
 ముఁగప్పుకొనియె. తిష్ఠుగుసు ఎక్కిలి కోపంబభినయింపు
 చు గుమారు నిందింపుచు నొరున్నఁ దలగాచు నన్నట్లు
 గా నధికారిపుత్రుఁడనని గర్వించియుట్టి లోపపుగార్యము
 లు జేసిన నూరకపోవునా, యొకపరి బుద్ధిజెప్పినంగాని వీరి
 దుర్మార్గంబు మానకు. వీనిం దీసుకొనిపోయి రాజున కొ
 ప్పింపుడు. అని యాజ్ఞమెసంగి యింటిలోనికి బోయె.
 మంత్రిపుత్రుఁడును తనతండ్రిజెప్పిన మాటలోని రహస్య
 ముం గనిపెట్టి తనయొద్దనున్న పుష్పంబు లొకటొకటిగా
 భక్షింప నారంభించె. తాజద్వారంబు జేకుసరికిఁ దనకడను
 న్న పుష్పంబుల భక్షించి మెల్లన నిర్భయంబుగనుండ నం
 తట వనపాలురు పోయి పుష్పముల దొంగిలించిన వానినిఁ
 బుష్పసహితంబుగాఁ బట్టితెచ్చినారమనుడు రాజుతని పై
 కిదీయుండనుడు నామంత్రిపుత్రు నెదుటనిలిపిరి. ఇతఁడు
 పుష్పముల దొంగిలించెనని మేము నమ్మనునుడు వనపాలు
 రతని బుష్పసహితంబుగాఁ బట్టితెచ్చినారమనిరి. ఏవి పు
 ష్పంబులనుడు మంత్రిపుత్రుం డూరకుండె. అపుడు వన
 పాలురతనిమొలనున్న పుష్పములకొఱకు బరిశీలింపఁగా
 మెక్కటియును గానరాదయ్యెను. అట్టిదానికి దిగులొంది

వారందరును బండిలోపలను మార్గమధ్యమునను వెనుక
నారంభించిరి ఎచ్చోటనై నను పుష్పముల బాడనై నగా
నక తెలతెలఁబోవుచుఁ దమకేసు కీడు మూడుమోయను
భయముతో నిలువరిబడియుండిరి. అపుడురాయలు వన
పాలకులయెడఁగినిసి మంత్రిపుత్రుండను మాటయైన నా
లోచింపక నతనినేలనాకడకుఁ దోడ్చి తెచ్చితిరి. ఇకముం
దిట్టికార్యంబులెన్నటికిం జేయఁజనదనియు నట్లుగా జేసిన
చో జండించెదమనిచెప్పి మంత్రిపుత్రునినునయించి యిం
టికిఁబొమ్మనిపనిచె అట్లుగా నింటికివచ్చియున్న పుత్రుం
జూచి తిమ్మరుసు గడచిన వృత్తాంతంబంతయు నెఱింగి
యట్టి కార్యంబులెన్నటికిం జేయక యుండవలయునని
యాజ్ఞాపించి లోలోపల మందలించె.

తిమ్మరుసు కు దుర్దినము లవచ్చుట.

ఇతఁడు కృష్ణరాయలకడనుండియునేక సమయములలో
దనబుద్ధిబలంబుజూపుచు గాలంబు గడుపుచుండఁగా నొక
నాడు రాయలతనిందోడ్కొని యేనుఁగుపై వాహ్యళిపో
వుచుండెను. అట్టియెడనాయేనుగొక చింతక్రిందుగాఁబోవు
చుండె. ఆచెట్టు ఆవరలోనిశేషముగాఁబూసి కన్నులపండు
వుగాగానుపించె. దానింజూచిరాజప్రశంసించుచుండఁగా
దిమ్మరుసు దానికనుగుణ్యములగు వాక్యములు జెల్పుచుం

డెనుగాని యతనిమనస్సెంతయు నాచింతిపువ్వునుగ సెలయ
 టయందే యుద్దేశించుచుండె. అట్టికోర్కెమిక్కిలిప్రమా
 సంబుపైఁ దప్పించుకొని యింటికివచ్చి తనకురాజసన్నిధిలో
 నుండఁగ బుట్టినతక్కువముద్దేశమునకెంతయు జింతింపనా
 రంభించె ఆహా నేనిట్టిమహిమాన్నతపదవిలో నుండఁగా
 నాకిట్టియల్పబుద్ధియేలపుట్టెను. ఇదిదినములసామాన్యము
 చేత బుట్టినబుద్ధియై యుండకతప్పకు. నుక్కోగంబెద్దియో
 సన్నిహితంబై యున్నది. ముందే మనముజాగరూకతతో
 నుండుటకర్తవ్యము. అని నిశ్చయించుకొని తనభార్యతో
 వావృత్తాంతమంతయుండెల్లి మనముమనకుగలధనధాన్యం
 బులన్నిటినిఁ జేతిమీఁకుగా దానధర్తంబుఁజేసికొని ను
 నపిల్లల మేనమామలయింటికిబంపి మనముదేశాంతరముల
 కుబోయి యాదుర్దశాదినంబులు వెడలబుచ్చెదమనుఁడునా
 సాధ్యయు దాని కంగీకరించెను. ఆవెంటనే యామంత్రిశి
 ఖామణి తనబిడ్డలవార్తిమాతామహస్థలంబునకుఁ బంపియా
 పూటనే తనయింట బ్రాహ్మణసమాధానమని పర్తమా
 సంబుఁజేసి వారలకుపంటలు మొదలగునవిచేయించి వారికి
 హస్తోదకములిచ్చుచు నాయనలాడా! నేనెకప్రతంబుద్యా
 పనజేసినాను, అందులో నాయింటనుండు పస్తువులలోనెవ్వ
 రెట్లు తీసుకొనిపోయిన నేనేమియుననగూడదు. మీకునుఖ

ముగభుజియించి మీమీశక్తికనుకూలమైనంత ధనముగా
ని, వస్తువాహనంబులుగాని యొకరితోనుకరు పోరాడకుం
డనింటికిబట్టుకొని పోగోరుచున్నాను. అట్టిమీకార్యమున
నెవ్వరు నడ్డగించుకొనరు నేటిసూర్యాస్తమయమైనపిమ్మట
మీరేమిగొంపోయిన నదిచెల్లనేరదు. కావునమీకిష్టమైన
పదార్థముల నాలోపుననే బట్టించుకొనిపోండని తెల్పినవా
రందఱు సత్యంతానందంబున భోజనము లతీత్యక్తితముగఁ
గావించుచుండిరి. అపుడు తిమ్మకుసుతసభార్యంజూచి మన
ముదేవతాదర్శనమునకై పోపుబకిదేసమయముని కట్టుబట్టు
లతో నిలుబైలువెడలి యుత్తరాభిముఖులై నలదమయం
తులవలె దండకారణ్యంబులోఁ బ్రవేశించి నడువనారంభిం
చిరి. బ్రాహ్మణబృందంబును భోజనానంతరము ముందుధ
నాగారంబులకుఁబోయి యచ్చోనుండు ధనరాసులగంపల
తొలఁది సంగ్రహించుకొని యటనుండి యుండిన పదార్థం
బంతయుకదిపి బయటబెట్టుకొనుచు సాయంసమయమున
కాయంటనుక్క పరికరమయినలేకుండఁ జూరఁగొని యతి
సంతోషంబుతోఁ దమగృహంబులకువచ్చి చేరి తిమ్మకుసు
మహాదార్యంబుకర్ణునింగూడ సతిక్రమించెనని యనేకస్తో
త్రపారంబులు చేయుచుండిరి. తక్కినతిమ్మకుసు సంబంధు

లగువారందఱు సతనియాజ్ఞానుసారంబుగఁ దమతమనెఱవ్వు
లకుఁబోయిరి.

ఇతఁలమంత్రులకుట.

నాటిశేయి రాయలయాస్థానములొనుండెడు తక్కుంగ
లమంత్రులలోఁగొందఱు తిమ్మకుసు చేసిన మహా దార్యకా
ర్యంబువిని యసూయాపరులయి యొకచోటికిఁజేరి యీ
క్రిందివిధంబున 'యోచింశనారంభించిరి. వింటిరాతిమ్మకుసు
మంత్రవిప్రతాంతము. ఇతఁడురాజునకుఁ దనయెడఁగౌరవము
గలదనుధైర్యముతో నెఱతేసికార్యములు చేయుచున్నా
డు! ఇతఁడుదివాణముసొమ్మునకును దనసొమ్మునకు భేదమిం
తయైనచూచుటలేదు. ఇతఁనిలెక్క పత్రములనుగుటకురా
జుమిక్కిలి వెరచుచుండు. కాకులనుగొట్టి గద్దలకువేయున
ట్లుగా రాజుసొమ్ముహరించి ధర్తకార్యములు జేయుచున్నా
డు. ఈవృత్తాంతమెటులయిన రాజునకుఁదెలిపి యీసమయ
ములోనతఁడెడ కలకబుఁజ్జిపవలయును. అనినిశ్చయిం
చివారందఱు నారాత్రిరాజసన్నిధికిఁబోయి తొందరతోను
క వార్తవిన్నవించుటకుఁ గొందఱుమంత్రులువచ్చి హజా
రమున వేచియున్నారని రాయలకు సతమానంబుఁబం
పిరి. అట్టివాక్యంబులు వినిరాయలు వారికపుడేదర్శనం
బొసంగి వారిచాకకుఁగతంబడిగెను. అపుడువారందఱునేక

గ్రీవముగా నిట్లనివిన్నవించిరి ఏలిక మాయట్టిమంత్రుల
 నుఁ మిజగుగుచుండెడు వత్తమానములనరయుటకై పా
 లుమాలియుండెదరు. ఆకారణమునగొందతా మర్యాదని
 లుపుకొనుటకై యత్నించెదరు. మఱికొందలు సమయము
 దొరికెనని తమతమకార్యములు చక్కబెట్టుకొనియెదరు.
 అట్లని ఆమాగణమున నాజీకరించినవిత్తము దామనుభ
 వించినఁ దమ బంధుమిత్రులకీచ్చిన గొంత ఫలముండును
 ఏలికను మోసముచేసి సొమ్మునార్జించి యది ధర్తముచేసి
 ధర్తాత్ములమని లోకములోఁ బేరును సంపాదింపవలెననుట
 కీతిబాహ్యకార్యముగదా ! ఏలిక తిమ్మగునునెడ చూపు
 కుఁశ్వాసమతని ప్రవర్తనమునలన స్పష్టము కావలసియుం
 డును. అతఁడు నేటిదినము తనయిల్లు బ్రాహ్మణులకుఁబూ
 రవిడిచెను. ఏలిక సొమ్ము తానుగుడువలేదు తనవారలకుఁ
 బెట్టలేదు నిష్కారణము తనసొమ్ముగాదను తలంపున గా
 కున్న నిట్టి పని నెవరైనఁ జేయుదురా? ఇప్పటిలో బరి
 తీంచిన సతనిసంపాద్య మెంతయున్నదో మేలికచిత్తమున
 కు విశదముకాఁగలదు. ఈధనమంతయు సతనిన్యాయార్జి
 తమేనని చెప్పవచ్చునా ! కా దన్యాయార్జితమే కానిండు.
 దీనికిఁ బ్రభువుగొకరేమి? దీనిని వినియోగించిన ప్రతిష్ఠ
 యితనికేమి ! ఇట్లుస్పష్టములయిన సమయములోనైన నే

లికణాంచెము పరిశీలింపనిచో నికరాజపురుషులును, బ్రజ
లును బ్రభువులఁదోచుకొనరా? కావుననేలిక యొకపరిదీ
నింబరిశీలింపఁ బ్రార్థించెనమని పల్కిరి. అట్టిమంత్రీ జను
లమాటలనాలించి రాయఁడెంతబుద్ధిశాలియయినను దిమ్మ
రునునెడ నెట్టివిశ్వాసగౌరవము లుండినను ధనవిషయకముగూ
వృత్తాంతంబుగావున నద్దాని బరిశీలించిన దనకా సొమ్ము
తిరిగి లభియింపఁ గలదను నాశతోఁ దిమ్మరునునెడ నాగ్ర
హించి తనభటులఁబిలుపించి తిమ్మరునునింట నేటి దినమున
జరిగిన ధర్మమొంతవఱకున్నదో విచారించి వర్తమానము
తెల్పుడనిపించె. ఇట్లుపంచియునంతటితోఁ గోపంబు చల్లా
రక తిమ్మరునుంగూడ నెట్లున్నవానినట్లుగా మానన్విధిదె
చ్చిపెట్టుమని దండనాధుని కాజ్ఞయొసంగె. దానికొవచ్చి
యున్న మంత్రులు తమయంత్రంబుపారెనని మిగులసంత
సించియుండిరి.

తిమ్మరును గృహంబునకుఁ బోయినరాజభటులువచ్చి తి
మ్మరునునేటిదినము సెలవు చేసినధనంబు లక్షలకొలఁది యు
న్నదనినుడివిరి. మఱికొంతవఱి? దండనాధుండువచ్చి దేవర
యాజ్ఞానుసారంబుగ నేనేతిమ్మరును బట్టి తెచ్చుటకుం బో
యియుంటిని. అతఁడెచ్చోటను గాన్పించలేదు. ఎచటనూ
కను మొగంగియున్నట్లుతోచెడిని. సెలవేనివెదకించి పట్టితె

చ్చెదననియె. కృష్ణరామండంతట నాస్థానంబు చాలించి క
ర్తవ్యము నాలోచించి యాజ్ఞాపించెదమనిచెప్పి నిజమంది
రంబునకుంజనియె. ఇట్లుండగొన్ని దినంబులు జరిగెను.

తిమ్మరుసు యాత్రా విశేషములు.

అట తిమ్మరుసు భార్యాసహితుండై పెక్కు దేశములు
ద్రిమ్మరి తనచేతనున్న భత్యమునంతయు వెచ్చించి ధనసహా
యము లభియింపకుండుట చేత ననేక చిక్కులుబడుచు తన
భార్యయొంటనున్న కొన్ని వస్తువులన్ని చానివలన గొన్నిది
నములు కాలక్షేపముఁ జేయుచు నెకపూట తినినట్లును
మూడుపూట లపవాసముచేసి నట్లుగా మాన ప్రాణంబు,
లుసంరిక్షించుకొనుచుఁ దనకష్టదినంబులనన్నిటవెల్పించు
చుండె. ఇట్లుండఁగా నెకయూరా భార్యాభర్త లిరువురు
నుజేరిరి. ఆయూరొకక్కు గామమగుటంజేసియు నీ యిర్వు
రుఁ గాలాతీతమయినపిమ్మట నాగ్రామములోఁ బ్రవేశించు
టచేతను వెంతయత్నించిన నాయిర్వురకుం జాలినంతభోజ
నసామగ్రియైన లభియింపదాయెను. అట్టియవస్థకెంతయుం
జింతించి డబ్బునకు డబ్బెక్కు విచ్చెదనని యొక యంగ
డికిఁబోయి యాయంగడివాఁడు మధ్యాహ్నము భోజనము
జేసి వచ్చువరకునట గన్పెట్టుకొని యుండఁగా వాడు వ
చ్చితసకడ రసవర్ణములు నిండుకొనియెననియు నామరునా

డే సమీపగామములో సంతయగుటంజేసి యాదీనమున
 దనకడవస్తుసామగ్రి దొరుకదనియు వలయునేని గోనెయ
 దుగు బియ్యపునూక లేమయిననున్న నిచ్చెదనని చెప్పఁగా
 దానికేసంతసించి తిమ్మకుసువానిందెమ్మని చెప్పెను. అపు
 డు వాఁడతిశ్రమచేసి గోనెలన్నియునులిపి యొక యర్థసే
 రునూకలతఁకిచ్చెను. దానికేసంతసించి దానికిఁగాఁ దా
 ననుకొనినవిధముగా డబ్బిచ్చి దానికిసరిపడునట్లు కొంచె
 ముప్పును, చింతసండునుగైకొని యేమిలేకున్న నీరెంటి
 సహాయంబున నేటిదినంబు గడువవచ్చునని బైలుదేరి వ
 చ్చి భార్యకు వాసీనెప్ప గించితానుజెరువునకుబోయి స్నా
 నముచేసివచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. అతనిభార్యయు నా
 వఱకే భోజనకాలాతిక్రమణమగుటచే ద్వారలో నత్తినగు
 పెట్టి పచనంబయినపిమ్మట సమీపంబుననున్న బావికడకుం
 బోయి యుదకమునుదోడుచుండెను. ఇంతలోఁదిమ్మకుసు
 స్నానముచేసి యాహ్నికంబుదీర్చి విస్తరిపరచుకొని భోజ
 నసన్నాహముజేయుచుండెను. అతనిభార్యయు ద్వారలో
 వచ్చి యత్తినగుగిన్నె యెరుటనుంచి వడ్డనజేయుచో సం
 దొకబల్లిపడి చచ్చియుండుటఁగానుపించె, దాసింజూచి తి
 మ్మకుసుభార్య కన్నీకునించుచు మనకుఁబట్టినశనియింకను
 వదులునట్లులేదు. నేటిదినంబున బియ్యమయిన దొరుక

నీ కుక్కామములోనికి వచ్చినట్లుగానే దొరికినపదార్థముల
పై న దిగనియ్యక మాసూటనున్న శని యిన్ని బాధలు పె
ట్టుచున్నాడు. ఇదే చూచితేరా యెంతబల్లి దీనిలోఁ బడి
యుండికి చచ్చినదో! దీనిపైన మూత యంచుదమా
న్న మనస్థితిలో నెక్క యిత్తడి సిద్ధియైన లేదు.
మనయి త్తడిముంతలే వంటకుబై పసికొఁగూడ నమరియుం
డుటచేత పాత సామగ్రిలేని లోపము కానుపించక యున్నది.
అన్నముడికినదిగదా యనిశీళకుజేజోవుటచేత నీప్రమాద
మువచ్చినది ఇక నేమిబుద్ధియనినః? అంచుచుండ గాఁదిమ్మరు
సాపెతో నిట్లునయె. ఓ వెట్టివానా భాగ్యస్థితిలో మఱియువి
శేషభాగ్యము సంపాద్యమగుట భాగ్యభంగమున కెట్టి
హేతువ్రా యటులనే దర్శిదస్థితిలో దర్శిదాధిక్యమందు
టయునట్టిదే. కాపునమనకిదిదర్శిదములో సంభవించినమా
హాదర్శిదము. దీనితో నిక మనదర్శిదభంగమయినది. వగ
నకుము. నేటిదినము మనముదకమునుసేవించి కాలముగడ
పునము. రేపటికే మనచిక్కులుతీరగలవు. అనిచెప్పితాను
బొట్టుంచుకొని యుదకంబు గడుపునిండఁద్రావె. అతనిభా
ర్యయునటులజేసి యాపాత్రలోనియన్నము పశుపక్ష్యాదు
లుతిని యేమియాపద నెందగలవ్రాయని భయపడి మఱి
యొక. గోతంబోసి పాత్రములు శుభ్రముచేసుకొని నాటిది

నముహరివాసరముకాగా నాయుగువురునుగడిపి ప్రయాణ
ముసాగించి యుండుమార్గముంబట్టినడచిరి.

తిమ్మరుసునకు రాయండుందలంబునంపుట.

ఇక్కడదిమ్మరుసుగుర్చి మూడునాలుగు దినంబులు
రాయండువెదకించెను. అతనిజాడయైన గానరాకుండుట
కెంతయువగచి తనకాగ్రహమువచ్చినదను కారణమున
నతడుమానుషపంతుడుగావునబ్రాణములు విడిచెనేమో
ననిభయమందనారంభించెను. క్రమక్రమముగదిమ్మరుసుత
నకుఁగలిగినగ్రహచారనివారణార్థముగా గృత్స్నచాంద్రా
యణాదులఁ జేయునుద్దేశించి తనపుత్తుల విత్తులవారిబా
ధువుల కడకుంబంచి తనకుగలధనమును గృహరామక్షే
త్రాదులను వదలుకొని కేవల భార్యయుక్తుడై పోయి
యుండెననుమాటచువిని యతని బుద్ధికాశలతకును, యో
చించిన ప్రతికారంబునకును మిగులసంతసించి యిట్లుగానే
లదిమ్మరుసుచేసి యుండవలెను, తానుచేయనలసియుండెనే
ని యాకార్యముల నిచ్చటనే మేలచేయగూడదు. ఇతర
మంత్రులతనినొడ జేసినకుట్ర కతనిగ్రహచారిమే కారణ
మైయుండును, లేనినాడతనికికార్యములలో నాబుద్ధిపొరబడు
టతట్లస్థించును. దుర్మార్గులుతంత్రములుపన్ని నన్నాతనియె
డనిష్టాని మాగ్రహముగలవానినిగా జేసిరని చింతించి

తిమ్మరుసుదిరుగతీసి తెచ్చునుపాయం బాలోచించుచుండె
 తిమ్మరుసు పోయినమార్గముంగూర్చి విచారించగా నదిను
 లభముగా నూహకురానందున నాల్గుదిక్కులకు నలుగురు
 మంత్రులనుదగు వాహనాదికములతో బొమ్మసేయాజ్ఞయొ
 సంగి కాశిమొదలు రామేశ్వరమువఱకును, బూస్సము
 ద్రము మొదలు శివమ సముద్రమువఱకునుండుదివ్యక్షే
 త్రములు, దివ్యనదలు, పరిశీలించి యతనిదోడ్తనాజ్ఞయొ
 సంగె అట్టివారిలో తిమ్మరుసునడచుచున్న దిక్కునబోయి
 నవారితనివెదకుచుఁ బోయిపోయి యతనిని బల్లిపడి యు
 పవాసముచేసిసమఱునాడు సూర్యోదయ సమయంబునద
 ర్శించిరి. ఇట్లుగానతనినిదర్శించి యతనికిఁగా రాయడొసం
 గీసలేఖనందించి యతఁడెల్లువెడలిన యంతరిము జరిగినవృ
 త్తాంతమంతయుఁ బూసఁగ్రుచ్చినట్లుగా వివరించిరాయని
 పరితాపంబువిన్నవించి యంతటతో బ్రయాణముసమోష్టి
 జేయఁబొర్ణించిరి. తిమ్మరుసు దానుభార్యతో జెప్పినప్ర
 కారమే తమవర్గహచారకాలమునుగిసెనని యూహిం
 చిరాజాజ్ఞానుసారమే తానువచ్చెదనని రాజమంత్రులకుం
 డెత్సె. వారునుఁదమతోతెచ్చియున్న యందలములలోఁ
 తిమ్మరుసునెకదానితో నతనిభార్య నెకదానిలో గూర్చుం
 డజెట్టి సమ స రాజోపచారములతోఁ గొన్నిదినములకుఁ

దమరాజసన్నిధికి దోడైచ్చితి ఇట్లుగా దిమ్మరుసునచ్చుచు
 స్నాదను వర్తమానంబువిని రాయఁడెవరుగఁజూయి యలే
 నినాలింగసంబుజేసి కన్నగునించుచు సన్నెన్నిదినములువ
 దిలియుంటివనుడు దిమ్మరుసు ఆనందబాష్పములు జడిగు
 రియ నాయనానేను చేసినదిదికాదు. నాగ్రహచారముచే
 సినకార్యమిదియనితెల్పి రాయలబుజ్జగించి విశేషవిభవా
 బుతో దిగుగపట్టణములో నాయుకువురు బ్రవేశించిసుఖం
 బునునుండిరి.

కృష్ణ రాయచరిత్రములోని దిమ్మరుసునర్జనము.

ఈ కరచరణాదులందఱికిఁ గల్గినయంతట నేసమరతన్.

మొరువతిగాంచ నేర్తురెను-నీషివగుల్ ధరలోన నేన్వరి.

క్రొగఁజిగుటింపుచుక్ గృతయు గంబునదేతను ద్వాసరంబునం.

వరియగ సాశ్వతిమ్మసచి-వాగ్రజికికొనరి మంత్రగల్గునే॥ అది

ఇట్టితిమ్మలనుచు కృష్ణదేవరాయ స సింహాసనమెక్కిన
 యనంతరమే కొన్నిసంక్రష్టముల నడిగినట్లును పొనినన్ని
 టికి నశఁడుసమాధానముల జెప్పినట్లుగానున్నవాని నీక్రిం
 దవివరించెదను.

గీ. అప్పయ్యావరదనుక సిం-హాసనంబు!

భారముచ్చిసింహరాయల-వారుబూన!

నిర్భరతమంటినాయందు-నిల్పెగాన!

సఖిలకార్యస్థితుల్ దెల్పు-మయ్యయిపును॥

సీ. సింహాసనప్రభు శీలచక్రియనుండు,
 పాలించు టేరీతి-ప్రజల నెల్లఁ
 బాంధవపరిజన-ప్రతిజ్ఞిబోడుటయెల్లఁ,
 ధనమలార్జిం చుసా.ధనము లేవి
 యెటున లేవ్యయ మొన-ర్చుటకునను ర్భవ,
 యేదారిశత్రుల-నేపడంపఁ
 నాత్మరక్షణకర్త - మరెవ్వరను,
 కష్టనాష్టల-వరయు టెట్లుఁ

గీ. రాజలక్షణమెశ్వరి-రాజ్యక్షీ
 కాశ్వతంబుగ నుండుటే-సరిణిరాజు
 నీతులెన్ని విధములఁ జిఖిలమెలమిఁ
 డెలుపుమెంతయ - మతి-లేటపడగ॥ అని.

తిమ్మరుసు చెప్పిన నీతులు.

ఇట్లుగారాజు ననేకవిధంబులగు సంప్రశ్నంబులంజే
 సిన తిమ్మరుసు నానందము కన్పిటికొని సహత్తరము లొడఁగుటకుఁ
 బూర్వము రాజు చిట్లనియెను.

మ. అనుఁడానుఁడు - యోధ్యఁడిట్లుఁ యెన-య్యావితె గామీ డెనుం.
 గనినీతిస్థిరధర్మ - విధుదే-కానియు నేవిన్నయం.
 తన్మహాత్మా - విఁతువినము. దత్తవధానుండవై.
 ఘనసామ్రాజ్య - మప్రకటనా-కర్మసితుల్లిచఁగన్॥ అని.

౧. ప్రభుసమగ్రము నున్న కార్యములకుబలము. అది అప్త
 మంత్రజన విధాన, విద్యుత్కవీంద్రుల యాలో
 చనమున నానందముగ వృద్ధి మొందును.

- ౨ ప్రభుత్వమునకు సప్తాంగబలమునుట మావస్యకము. అవి యెవ్వియనగా:— ౧ స్యాః, ౨ అమాత్యులు, ౩ సుహృత్తులు, ౪ కోశము, ౫ రాష్ట్రము, ౬ నుర్గములు, ౭ బలము, వీటిని వేఱువఱుగాదెలిసి కొనియుండవలయును.
౩. రాజ్య, వస్త్ర, ఆభరణ, ఘనసార, తాంబూలములు. వీనింగూర్చి రాజులకు ముఖ్యముగా తెలియవలయును.
౪. సామము, దానము, భేదము, దండనము, ఏకాయుడీపీఠ, మహేంద్రజాలములను నవి సప్తమహాపాయములు.
- ౫ బోటి, జూదము, పానము, వేటజనుట, (వెట్టిదనుట యని పాఠాంతరము) తిట్టుట, నిర్హేతుకముగదండించుట, అనుచితవ్యయముసేయుట యివియేడును సప్తపాపములు.
- ౬ ౧ ధనము పాతిపెట్టుట, ౨ దేవాలయముగట్టుట, ౩ వనముజేయుట, ౪ పడుగు పెండ్లిండ్లు జేయించుట, ౫ తటాకములుత్రవ్వించుట, ౬ పుత్రులనుగనుట, ౭ కవిరాజసమూహమును, ౮ ఇతిహాసములు, ౯ పా

రాణికులు, ౧౦ పరిహాసక సముదయముచేగొల్పించు
కొనుట తాజులకుండవలయును.

2. సప్తసాగరచరిత్రముగు సకలభూమియందును, అష్టా
దశ ద్వీపముల యందును, తన కీర్తి ప్రతాపములు
వ్యాపించునట్లుగా తాజుచేయవలయును.
౩. సప్త కులపర్వతములయొక్కయు, సప్త ఋషులయొ
క్కయు మహిమలను, చక్రవర్తుల చరిత్రములును,
సకలరాజ పుణ్యకథలును, రాజువినుచుండవలయును.
ఇవి యన్నియుఁగాక నాస్తికతయు నప్రసాదంబును,
అలస్యంబు మొదలగువాని గుణముల నుపేక్షింపవలయు
ను. మంత్రంబుల రక్షింపుచుండవలయును. శుభకార్య
ములఁ జేయుచుండవలయును. దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాల
నంబుఁజేయుచు సత్యంబుఁదప్పక యుండవలయును. ఇట్లు
న్నచో నారాజునకు రాజ్యంబు సమృద్ధంబుగాఁ గలదు.
అనఁగా సమయోచితవషణంబులు కురియును. సర్వసస్యం
బులు మెఱయును. భౌండాగారంబుల ధనము నెఱయు
గావున నీవును ధర్మమార్గముచేతఁ బ్రజలఁబాలింపుచును
దుకృష్టరాయలెంతయుసంతసించె.

కృష్ణరాయలు రహస్యముగా నిలువెడలిపోవుట.

ఒకనాడు కృష్ణరాగము తనతోతానిట్లుగాఁ జింతించె.

నన్ను నృసింహారాయఁడు సింహాసనమునకుఁ గర్తవ్యజే
సెను. కానిపరిజనంబులందఱఁజూచు స్వతంత్రవృత్తినిఁబ్రబ
లిసంచరింపుచుండును. ఇపుడేనేమనిన నది కొనసాగునొ
లేదో దానినరయవలసియున్నది. అని లోనూహించుకొని
దానినెవ్వరికిఁ దెలియనీయక పట్టణశోధనార్థము జనినట్లు
గానతఃపురిబైలుదేరి తత్పురంబున కనతిదూరంబగు నొక
దేవస్థలములో నొక్కఁడును బ్రవేశించె. అచటిస్థానికు
లొత్తనింబోల్చి పరిమళజలంబులీయ రాయలు నామతీర్థం
బొనరించి తద్దేవతానివేదన పదార్థము లుపయోగించి కృ
తాచమనుండై సుఖాసీనుఁడై యుండె.

తిమ్మకుసు రాజునువేదకించి కాంచుట.

ఇట్లుఁగా రాజువచ్చి యీదేవళంబులో నుండునపుడు
నచ్చటతిమ్మకుసు రాజుకానుపిచకుండుట కెంతయుఁజింతిం
చి తత్తరింపుచు వేగులవారిని నలుదిక్కులకుఁ బంచిర
హస్యముగా రాజొక్కఁడే పోయియుంటఁ దెలిసికొనితా
నునొక్కఁడుగా బయలుదేరి రాయలున్నచోటికింబోయెను.
అట్లుగా తిమ్మకుసు తనరహస్యమునుఁ దెలుసుకొని వచ్చు
చుండుట దూరముననుండగనే రాజగన్వేటి అట్లుగానతఁ
డువచ్చుట కెంతయుఁగోపించి నిద్రవ్రోయినట్లు గన్నులు
మూసికొనియుండె. అంతటఁ దిమ్మకుసు రాయలిస్సీధా

నాబునకుఁబోయి కృతాంజలియై నిలచినఁజూచి రాయఁడి
 ట్లనియె ఏమి? ఇచ్చటి కేమికారణమున వచ్చియుండిరి.
 అనుచు, తిమ్మకసు భయవినయములు తెనయగా నిట్లనినెను.
 స్వామి! దేవరయిటనచ్చుటెఱుఁగిక వెదకుచున్ననాకుర
 హస్యముగా నెకఁచారుడేలికవచ్చిన జాడఁదెల్పిన బాగుల
 కెవ్వరికీ నీవార్తఁదెలియనీయక. యుంచి వేటకుఁగాఁబ్ర
 భుఁడు బోవుచున్నాడుగావున మీరందఱును సన్నద్ధులై
 రావలయునని వర్తమానంబులుఁబి వచ్చినాడను మీ
 యిష్టానుసారముగా నేకార్యముంజేసిన జేయుటకనువై స
 కలవిభవములతో నెప్పు ఖరమునువదిలి యిటుల కాడగు
 నా? ఈవార్త యితరులెవ్వరై నవినినచో నెంతవై పరీత్య
 ముసంభవించును సర్వజ్ఞులగు మీయట్టి వారీరీతిని సా
 మాన్యులు వచ్చినట్లుగా రాఁజెల్లునా అనిరాజునకు న్యాయ
 యలిఘోరముగా తిమ్మకసు చెప్పిన రాజతనికిట్లనియె- అఘ
 టనఘటనాసామర్థ్యముగల మీయట్టినుంత్రిపుంగవు లుం
 డగా యధేచ్ఛాసంఘారము నిర్విఘారముగా మేము జే
 యవచ్చునుగదా. మీరు సామర్థ్యముగల సామాజికుల
 గుటఁజేసి మీరుతలఁచిన తృణమును మహామేరువుగాఁ జే
 యఁగలరు మీరుకాదన్నచో మహామేరు వయినను దృణ
 మేయగును ఇట్టిమీయట్టి మంత్రులుండుట ప్రభువులవూ

ర్వజ స్తభాగ్యముగదా అనుడు రాయలమాటలు విని యో
 ప్పజీయుట్లనియె స్వామీ! మేమనఁగా నెంతటి వారము
 ప్రభువులయాజ్ఞావిలాసము ననుసరించి భయభక్తులతోమె
 లఁగువారముగామా. తృణగ్రాహియైన నీలమున కెచ్చట
 ను విలువయధిక పేయగుగదా కానియది కేవలము తృణ
 ముగావున దానినిగ్రహింపఁగూడ నని వదులుకొనుమాత్ర
 ముననయ్యది జాతినీలముగానట్లుగాఁ బ్రభువులు పరిగ్రహిం
 చినఁ బ్రజలే గౌరవనీయులగుదును. ఏలినవారిప్రతాపము
 లమునఁగాని యశ్విభాసమర్థత మేలకలుగును దేవరవా
 రేయీప్రకారముగాఁ బలికినచో నికఁజెప్పుకోగలసమర్థు
 లుప్రజలకెవ్వకన్నాదు? ఏలిక మేప్రకారముగ బుద్ధులు
 చెప్పిన నాప్రకారముగాఁ గార్యములు నడచును. కావున
 నేలికయాజ్ఞ మెట్లో అట్లేసమ స్తకార్యములను నడపెదము.
 పట్టణమునకు పిచ్చేముఁడని భయము, నయము, వినయ
 ము, నేర్పడఁ బల్కిన తిమ్మరుసునెడ సదయుండై కృష్ణరా
 యండ్రిట్లనియె. ఇదివరలో విడుదలై నిగ్రహంబును శిష్టప
 రిసాలనంబును జేయుటలేకవని నాకుంజెప్పియుంటిరి. అట్టి
 నీతి నడపుటకుఁ దగినమార్గము కాదుపించెనేని నేను వచ్చే
 దను. అనిరాజుపల్కిఁగా నాసాశ్వతిమ్మరుసురాజుతోనిట్లు
 యె. స్వామీ! యేలినవారు సెలవైనంగినది జమే ప్రస్తు

తీర్థములోఁగాఁగ్యరీతి యిదమిద్దఱుని నిరూపించినచో దానినం
తయు సమకూర్చెనను. ఆట్టిసమయములో మీ దృష్టిలో
నిల్చియున్న కార్యము లేవియో యానతీయఁ గోరెదను.
అనుడు సారామం డిట్లొయె. ఈసమయములో ముఖ్యము
గాఁ దురకలఁటణములపై దండెత్తిపోయి వారందఱు గ
గ్గోలుపడగా వానినిసాధించుటయే మాయద్దేశము బుద్ధి
మంతులగు ప్రభువులు తమ సామంతులయొద్దనుండు బల
ముల నమ్మియుంటకంటె తమ స్వంతబలమును గూర్చుకొని
యుండుటే నీతిమార్గముని తెలుపుటమనమువినలేదా? అ
నుడు దిమ్మగుసురాజుతోఁదిట్లొయె స్వామీ! యీమాత్ర
ముపని కీవిధముగా నేలిక రావలయునా. ఏలిక చిత్తానుసా
రముగా గార్యములనన్నిటిని సిద్ధముచేసెదను. ఇదెక్కునుం
గొనుఁడని యపుడేయయ్యుద్దండ దండనాథుండగు తిమ్మరు
సుమంత్రీండుండు నిండు చాతురి మెరయ నుధీచమత్క
రంబునెరయ సకలజనంబులకు భయంబుబెరయ నయం బె
నయుచందంబున నెందెందుఁగల ధరాపుతందరులఁ బిలువం
బుచి, చతురంగబలంబుల నన్నిక జూపించి యక్కొలంది
కొదగిన రొక్కఁబిచ్చి బహుదినంబులనుండి యనుభవించిన
దేశంబులెంచి యట్టివానివలన రావలసిన సొమ్మునకుఁ దగు
సేనలఁదెమ్మని యాజ్ఞాపించిన వారుపోయి యేనూరు వేదం

డంబులను, నరువదివేల భటులనుదెచ్చి సగరినశముచేసితి
అట్టి తిమ్మగుసు పని కెంతయును సంతసించి రాయం
డతనికిఁ బచ్చల కడెములు బహుమాన మిచ్చి జాంబూ
నదాంబరాభరణంబులొసంగెను. అట్లుగాజేసిన రాయండు
చతురంగబలంబుతో నడువ గజారోహణంబుజేసి యవ్వు
త్రిమణితో నిజరాజధానికినచ్చి ప్రవేశించె.

తిమ్మగుసు కార్యమును సభినులు సుతిం మట్ట.

గీ. తలఁచినట్ల నెచతురంగ-బలముగూర్చి
భరణినఘటనఘటనచా-తురజెంగు
పాశ్వతిమ్మగునయ్యకు-సాటియైన
మంత్రివయ్యండుగలఁడెయి-మ్మహినిరహిని

క. వినుపంచలోహములలో
ననుబంగారంబు హెచ్చ-నందగుఁ ట్టులకొ
మనుజులలో సామర్థ్యం
దెనసినసద్బుద్ధిమంతు-నెన్నఁగవలయుకొ॥

అను మొదలగు వాక్యములతోడ సయ్యమగుసు మొ
దలగు సభ్యులుతిమ్మగుసును సుతించినట్లున్నది. ఈయయ్య
మకు సెవ్వరోస్థిష్టముకాలేదు. ఇతఁడు సైకమంత్రియగున
ట్లుగాఁగాన్పించెను. ఈయయ్యమగుసుం గూర్చికోమలాపుర
మువృత్తాంతముచో గొంత వివరింపఁబడినది. దానింబట్టి
తిమ్మగుసునకు నతనికిఁగల సంబంధము తెలుపంజాలము

కృష్ణదేవరాయని యాస్థానములోని సామంతదండనాథులును, వారివిషయమైన సాధ్యమైనంత వృత్తాంతమును దెలియవలసియేయున్నది గావున గామలాపురముకై ఫియ్యితులొనున్న దానినీక్రిందవివరించెదను. అదెట్లున్నను -

“ ఈ గామమునకు (చరిపిరేల గామమునకు) తరం పరువుమారం కామలాపురమునకు పడమర రెండుపరువులు పందిపల్లె అనే గ్రామము కృష్ణదేవరాయ అయ్యచురుసయ్య గారికి ఘండికోట నీమలోని పందిళ్ళపల్లె గామ నాయంకరానకు పాలించియుండ గాను అయ్యచురుసయ్య గారు కొమరగిరి నాయనికి, రంగప్ప నాయనికి అమర నాయంకరానకు పందిళ్ళపల్లె గామంబు చ్చియుండ గా, రంగప్ప గారు కృష్ణదేవరాయలకున్న, రాయసం అయ్యమరసయ్య కున్న పుణ్యముగా శా.సం. ౧౫౪౭ అగు నేటి సర్వధారిసం॥ కార్తీక శు ౭ స్థిరవారము చాడు చెన్న కేశవస్వామి కూడిగముచేసే డోలునాగసరాలవారికి చేసు ఖంబంబుచ్చె ” అని.

దీనింబట్టి యీ అయ్యచురుసయ్య యింటిపేరు రాగము సమువారనియు నితడు కృష్ణదేవరాయనివలన ఘండికోట నీమలో జేరిన పందిళ్ళపాళి నాయంకరముగా నిర్ణయింపబడినవాడనియు దేలినది.

తిమ్మరుసు గజపతితో యుద్ధమువలదని కృష్ణరాయలవారిం చుట
 కృష్ణరాయలు తురమ్మ సైనికుల నందఱుండయించి వీ
 రాజేశంబున నాపట్టుననే కటకముపై దండెత్తిపోయి గజ
 పతింజయుంచుటకు యత్నించుచుండగా నట్లు చేయుటజ
 యావహమైనపనికాదని తిమ్మరుసీక్రింద వాక్యంబులరాయ
 లవారించె ఎట్లన్నను.

చ. ఇతరులశక్తులేతలప-నేదులక హు! జాముశాహులకా!
 కుతుపనమ్మక్కనుంగెలిచి-గొబ్బినసర్వగిరీంద్రదుర్గముతో!
 చతురత్నైకొనంధరన-సాధ్యము నీకటగల్గదెసనం!
 చిత్రయశయొక్కవిన్నపము-జేసెనవేడుకఁజిత్తగింపుమీ॥

ఉ. తిన్నదనంబునంగి జప-తంగెలువంజనుటొప్పగాజయా!
 పన్నశరణ్యశైలవన-పట్టుటదాటితదీయసీమలో!
 నన్నుఁజూచివారలఘ-నంబుగమార్గములడ్డగించినకా!
 సన్నుతశౌర్యరస్తుమన-పైన్యము జేరుటదుస్తరింబగువ్॥

అనియిట్లుగా భావ్యసర్థమునుభావించి తిమ్మరుసు మాం
 త్రిచెప్పినమాటలు యచ్చటిలోనతనికిఁ గలిగినజయోత్సా
 హంబులంబట్టి నాటినవికావు దానికి సమాధానముగాన
 తదునప్పి తిమ్మరుసుతో నీక్రిందివిధంబునంబలికె. ఎట్లన్న-

చ. అనుటయుచిన్నవచ్చునగి-యచ్చయి దంతటికార్యమయ్యయి!
 వసిగిరివస్తులెంతతతి-వచ్చుటయెంతశుభమౌచేళము!

అనకువశంబులయ్యెపద-మామదమానుమనంశయంబునె!

మనమునమానుచునివిజ-నుం తిసమానమటంచుటకై మున్॥ ఆది.

కృష్ణ రాయలు తిమ్మరుసున పామును తప్పింపఁబ్రార్థించుట.

అట్లుఁగా గృష్ణ రాయలు తిమ్మరుసు వాక్యముల బాటింప
క గజపతిదేశముపై దండువెడలె. ఆవర్తమానము గజప
తికి దెలిసినవెంటనే యతఃకడనుండు పాత్రసామంతులు ప
దియాగ్వసు కృష్ణ రాయల గెల్చెదమని శపథముజేసి తాం
బూలుబెత్తి గజపతిని వెంటదీసుకొని కృష్ణ రాయలతోను
హాఘోరంబుగాఁ బోరనచ్చిరి. ఇట్లుగా నాపాత్రసామంతు
లు విజృంభించి వచ్చుచున్న వార్తను విని కృష్ణ రాయండుది
గులొంది యప్పజేచెప్పినమాటలను మనము లక్ష్యముచే
యక వచ్చినారము. కావున మనమిట్లుగా నవమానమునం
గుటకు హేతువయగుచున్నది' ఎటులైన దిరిగి యప్పజే
నే యుపాయాంతరమడుగవలయునని యప్పజేవర్తమా
నమును బంపించి పిలిపించి రాయండుజగుగుచున్న వృత్తాం
తముగతము దెలియజేసె. అపుడప్పజే రాజుంజూచిస్వా
మి నేను క్షుదటనే యిట్లు వచ్చునని విన్నవించితిని. ఇప్పు
డేమిచేయగలవారము. ఈపట్లనేదియైననుక భేదోపాయం
బురసి మనకార్యము నెఱవేర్చవలయునుగాని రెండవమార్గ
మున గెలువనులేము శత్రువులయెదుట నిలువనులేము.
కావున భేదతంత్రంబే గావింపవలయును దానికివలయుపరి
శ్రమము దయనేయుడనుడు కృష్ణ రాయలు బొక్కనము

నీ వశము చేసుకొని యేది యెట్లుగా నడుపుకొన వలయు
నో దాని నట్లు నడుపుమని యాజ్ఞయిచ్చెను.

తిత్తుగుసు మిత్రభేదతంత్రము

అపుడు తిత్తుగుసు భేదోపాయవసుసరయుచు గొంతవడి
చింతించి తనభృత్యులంబిలిపించి దానికిగాను నలయు నం
బారములు దెప్పించె. అట్లుజేసి తాను రాయలపేరుబెట్టి
యొక యుత్తరమును వ్రాయించి మందసముల దెప్పించి
వానిలో రాయలుధరించువస్త్రాభరణములుంచి వానిని గ
జపతియున్నవైపునకుబంచిన నాగజపతిభటాలు పైమంద
సములదెచ్చిసవారిబట్టుకొని గజపతిరాజుసన్నిధి నెప్పించిరి
అపుడు గజపతి సంశయాంతఃకరణుండై ఆపెట్టెలు విచ్చి
యందున్న తళుకుబంగారుకాకితములోని సారాంశము తెలి
యఁ జదువుకొనఁగా దానిలో నీక్రింది వాక్యములున్నవి.

ఏట్లన్నను,

సీ. శ్రీమతుకర్ణాట సింహాసనాధ్యక్షుఁ,

జగుకృష్ణగాయధ-రాధినాథుఁ,

డలపదారుగురుపా-త్రులకుసంప్రీతిఁబఁ,

పిఁనిరు-పంబులు-మిమ్ముయచు శ్రో,

గజపతిరాష్ట్రదు-ర్గవిశేష వార్తకుఁ,

బలికినపలుకులు-బదులుతీమఁ.

వ్రాయించితిరిమీరు-వాసియట్లయూ,

భరణచుకూలము-బృంహి నారఁ.

గీ. మట్ల నేరేపుజగ దాన-కరుగు దెంచి

నట్లుచను దెంచిమా చేతి-కతనిమీను

పట్టియిచ్చినయపు డేమి-పట్లమేము

కోరువపడకుండ. డిప్పించుకొ నెదమెపుడు॥ అనె-

ఇట్లుగానున్న యావ్రాతంగనుంగొని గజపతి తనతోన
ట్లుచింతించె. ఆహాహా! లోకముననెవ్వరిని నమ్మఁగూడదు.
ఎంతగానునమునమ్మిన వారినలసనంత మోసమాయెను ఇ
ట్టివారినినమ్మ మనముయ్యద్ధమునకుదీనిన నేమిమూడునో ?
కావున మనజాగ్రతయందండుటచుంచినని గజపతియితరు
లకుఁదెలియనీయక యింకొకచోటికిఁ బోయియుండె ఆను
దనాడుపాత్రనామ. తులు గజపతియుద్ధమామిని లేనివార్త
నువిని దొర ప్రేమిపోటుండునా యి యూహించి యుద్ధయ
త్నముమానియుండిరి అట్టివృత్తాంతంబుఁ దెలిసికొని కృ
ష్ణరాయఁడు తనకుఁదైరిలోక్య సామాజనుబ్బిఁ ట్లునంతసిం
చి తనజయధ్వజంబెత్తించె. ఇట్లుచేసియు గజపతి యుండు
నెలవునకుఁ దన సేనలు పోకుండుటలుగాఁ జేసె.

తిమ్మకూసుపోయి గజపతి చోడైచ్చుట.

అపుడు కృష్ణరాయలు తన వంత్రియగు తిమ్మకూసుతో
నిట్లనియె. నా ప్రాతిన చెల్లెను. కావున సీవు గజపతికడకుం
బోయినరాజ్యము నీ సేయేలుకొమ్మనిచెప్పి యతనిందోడై
మ్మకుడు. తిమ్మకూసు గజపతి నమ్మునమునకుంబోయె అట్లు

గాబోయి యతనిందర్శించి కృష్ణరాయుండు తన్నుంబంపిన
 వృత్తాంతంబతనితో విన్నవించె. అట్టిమాటలువిని మొద
 టకొంతసందేహించిన రాయలతనితో బంధుత్వముచేయు
 తలంపుతో బంపిసభవార్తగా దానిందెలిసికొని, కాను
 కలుపట్టించుకొని రాయలుకుసమర్పింప వచ్చినవార్త రా
 యలెరింగి గజపతిరాజుకెనుగుగజని గౌరవసూచకగాఢా
 లింగనంబొసరించి యతనిసతిప్రేమతో దోడ్కొనివచ్చి త
 నరత్నసింహాసనమున గూర్చుండబెట్టి తానెక యచితాస
 నంబున గూర్చుండియుండె అట్టికృష్ణరాయల యానందా
 మునకు సతనిరిసికతకెంతయు సంతసించి గజపతియిట్లని
 యె. ఓరాజేంద్రా! విరసించినవారి నిరిసించుటయును శర
 ణనువారలను రక్షించుటయును నీకేతగును. కాని రాజుల
 లోనిక నేరకినగును? నీవుకన్న గటాక్షంబున దిరుగనాసిం
 హాసనంబునఁల్పినాడవు ఇట్టి నీయుణమునే నెట్లుతీర్చుకుం
 దును. అయినను నా కుఁమారికనునీకిచ్చి కొంతమఱలించు
 కొనెదను. అనుడు తిమ్మను గజపతిట్లనియె. ఆహా! రా
 జవర్యానీవిపుడు చేసినయాలోచనము క్షీరసముద్రుడు లక్ష్మీ
 దేవిని శ్రీమహావిష్ణువునకిచ్చుటయట్టిదేగదా నీభాగ్యము
 దుగనేల- అనుడుకృష్ణరాయలు గజపతితో నిట్లనియె ఓ
 గాజోత్తమా! నీవు నేనను భేదమును మనముంచుకొనవల

సినపనిలేదు. నీయిష్టమేనాయిష్టము కావుననీవు నివాహ
ప్రయత్నముచేయుము. అనుడుగజపతి కృష్ణరాయలంజూ
చి రాజేంద్రదా! నాకుమూరిక గూపరేఖావిలాసములంజూచి
వచ్చుట కప్పాజీమంత్రిని నాతోఁ బంపవేడెదను. అతఁడు
ను వెంటనే తిరిగిరాఁగలఁడు అనుడు కృష్ణరాయలు తిమ్మ
గూసు మొగఁబుఁగ న్నెచుడు నానన్న యెరింగిమహాభాగ్యము
చేసినాడనుగావునబట్టమహాదేవింజూచివచ్చెదననిపలికెను.
అంతటఁగృష్ణరాయలు గజపతికివిశేష బహుమానంబులని
చ్చిసెలవైసంగగ నతనివెంటనే తిమ్మకూసుచుబోయి యసోక
కయ్యారంబులుగడచి యొకననరత్ననిర్మితమగు దివ్యభ
వనంబుఁజేరె అపుడుగజపతిదిమ్మకూసును మెకరిత్తుపీఠము
పైఁ గూర్చుండఁబెట్టి యతనికి నేక భూషణాంబరంబులొ
సంగి యోమంత్రివర్యా నీయట్టిమంత్రి దేవేంద్రమన్మథై న
దొంగునా? కృష్ణరాయులకును మాకునుబంధుత్వముజరు
గుటకు నీమాటయేగదా కారణమాయెను. అని తిమ్మ
గూసుతో ముచ్చటించుచు గజపతి య్హిజనలంబఁచి తన
ఈమూరికంబిలిపించె ఇట్లువచ్చిన తనకుమూరికంబిలిచి తిమ్మ
గూసునకు నమస్కరింపుమని తెలుపుడు నాబాలిక తిమ్మ
గూసునకు నమస్కరించెను. అపుడుతిమ్మగూసుచిన్నదాసింజూచి

కృష్ణరాయల సౌందర్యాకులకుఁ దగినబాలికయనీమఃస్వస్థ
న సంతసిల్లి యీక్రొదివిధంబున నాశీర్వదించె.

గీ. అమృతకర్ణాటసింహాసన-నాధ్యుడగుచుఁ

జేలఁగుశ్రీకృష్ణరాయలఁ జెట్టుబట్టి

మాతృరాశితజనులునీ మహిమనుతులు

నేనువరిల్లుమనిపల్కె-చెలువుమీఱు

ఇట్లుతిమ్మగు సాశీర్వదించఁగా నా తుక్కారవణీమణి
తండ్రియాజ్ఞానుసారముగాఁ దిగుగ నంతఃపురమునకుఁ జని
తాఁబెంచిన చిలుకనంతఃపురినుండి తనతండ్రి భవనంబున
కుంబనిచె. అడివచ్చి వాలినవెంటనే గజపతితిమ్మగుసుతొన
ది తనపుత్రిక బెంచినచిలుకయరియును దానిం గొంపోయి
రాయలకొసంగిన నాబాలికామణి సౌందర్యాదికమువల్ల
చిచ్చెప్పునని తేల్చి తిమ్మగుసునకు గజపతి సెలవైనఁగె అం
తటఁదిమ్మగుసు రాయలకడకు వచ్చి-కన్యాసౌందర్యాదులు
వర్ణించిచేప్పి సుముహూర్తంబునశ్చయించి వివాహంబు
జేయించె

అనియిట్లనేకస్థలంబులలోఁ దిమ్మగుసుని విశేషంబులు
గృష్ణరాయవిజయమునఁ గాస్పించును.

శాసనవిషయము.

ఈతిమ్మగుసు స్వయముగఁ జేసిన శాసనములు కొన్ని
యున్నవి. వాటిలో నితనింగూర్చిన విశేషములు గొన్ని

కాన్పించును ఆశాసనములన్నిటినిట వివరించుట గ్రం
థశాసనములకారణము గావున వానితోని సంగ్రహమును
వివరించియుతిని గోత్రనామాదికమాలఁ దెలియఁజేయుకొ
న్ని శాసనములను మాత్రమిఁ బాఠిత్రమునకుఁజేదప వివ
రించుచున్నాఁడను

౧. శా॥ స॥ ౧౪౩౨ (A, D, 1510)

కామలాపురమునకు త్తనమున నెకపర్వధూరమున న
మ్మటూరుగాఁగియుము పంపరిగోత్రము దేవినాయకు, మొట్ట
మనాయనికుమారుడు పాపతిమ్మనాయనిగారికి శ్రీకృష్ణదే
వరాయల సర్వప్రధానలై న సాళువతిమ్మయ్యగారికికార్య
కర్తలయిన సోమయ్యగారు మాకుపాలించిన సమ్మటూరు
కుంచెల్లకింతామరెడ్డిపేట సుంకము, చెమ్మటూరి చెన్నకేశ
వస్వామికి అఖండదీపారాధనకు తిమ్మయ్యంగారికిని సోమ
రుసయ్యగారికిని మాతండ్రి దేవినాయని ఉమానాయినిం
గారికిని పుణ్యముగాను సమృద్ధిస్థిమి శాలివాహన శకప
ర్వములు ౧౪౩౨ ప్రమోదూతసంవత్సర జ్యేష్ఠశుద్ధ ౧౫
సోమోపరాగ పుణ్యకాలమునందు శిలాశాసనము. సమ్మ
టూరుగ్రామమునకుఁ దూర్పుయిఁభరాంపురం పొలిష్కేరభో
మ దిగువరాతిశాసనమున్నదని యున్నది.

శా॥ సం॥ ౧౪౩౬ (A. D. 1513)

సింగరాయని కొండలో మెక ప్రాచీన విష్ణ్వోయము
న్నది. అందులో విజయనగరపు ప్రభుడగు కృష్ణదేవరా
యలా దేవాలయార్థము కొన్ని గ్రామములు ధర్మముచేసి
నట్లున్నది

ఉదయగిరితాలూకాలోని యుదయగిరిగుర్గముయొక్క
చారిత్రము దొప్పచు నాగుర్గమును మొదట లాంగూలగజ
పతి కట్టించెననియు సతనియనంతరము వైద్యరాజును
వారుదానిని స్వాధీనపరుచుకొనిరనియు చువారియనంతరము
శ్వసతులును, గజపతులును స్వాధీన పరచుకొనిరనియున్న
ది. ఈచివరి నంశ్యులలోనివారిపేరు గజపతి, అచ్యుతుమ
అనంతుడనువారలనియు, వారిలోజివరివాడు విజయనగర
ప్రభుడగు కృష్ణదేవరాయనివలన జయింపఁబడినట్లున్నది.
అచటసాకృష్ణరాయనిచారిత్రము కొంతచెప్పఁబడినది అం
దులోకృష్ణరాయని పిమ్మట నారాజ్యముతిమ్మకును స్వాధీన
మయినట్లున్నది. ఆపిమ్మటననఁగాఁ దిమ్మకునుపిదపనారాజ్య
ము మువ్వనినాయనికి వచ్చినట్లునతఁడు మీరు జుమ్మావలన
జయింపఁబడినట్లున్నది.

శా॥ సం॥ ౧౪౪౦ (A. D. 1518)

కొండ కావూరులోని హనుమంతుని విగ్రహము దగ్గర

మొక శాసనమున్నది. దానిలోఁ గృష్ణదేవరాయని మంత్రి
యగు తిమ్మగు సయ్యగారి పలన శా॥ స॥ ౧౩౧౩ (ఇది
౧౪౪౦ కావలెను) నకుసరియగు బహుధాన్య సంవత్సర
ముననీయంబడినయొక ధర్తంబునుగూర్చి వివరింపఁబడియె.

పై వత్సరములోనే విజయనగరములోని ప్రభుఁడగు
కృష్ణరాయని రాజ్యకాలమున నీయఁబడినయొక శాసనము
న్నది. ఈ శాసనమున క్షత్రియునివలనఁ జేయఁబడినది.
ఇందులోఁగృష్ణరాయని మహాప్రధానియగు సాశ్వ తిమ్మ
రునుపేరు తరుచుగానచ్చుచున్నది.

శా॥ స॥ ౧౪౪౦ [A. D. 1518]

గుంటూరుతొబూకాలో కాకానిగ్రామములో వీరభ
ద్రస్వామి గుడిముందరనున్న రాతిపైని శా॥ స॥ ౧౪౪౦
లో విజయనగరము ప్రభుఁడగుఁ గృష్ణదేవరాయని మం
త్రియగు సాశ్వతిమ్మరును యిచ్చిన శాసనముని యున్నది.

ఇటువలెనే బొప్పల్లగ్రామములో భావనారాయణస్వా
మిదేవాలయములో శా॥స॥ ౧౪౪౦ లో కృష్ణదేవరాయని
మంత్రియగు సాళువతిమ్మయ్యవలన నీయఁబడిన దానశాస
నమున్నది శాసనకాలము ౧౪౪౦ శా॥స॥

ఇటువలెనే బెజవాడలో వశిష్టగోత్రం పాపరాజపుత్ర
సింగరాజకృతశిలాశాసనములోఁగూడ నీకృష్ణరాయలంగూ

చ్చియు సతనమంత్రియగు సాశ్వ తిమ్మకుసుంగూర్చియు విచ
రింపఁబడియున్నది. దీని శాసనకాలము ౧౪౪౦ శా॥స॥

శా స॥ ౧౪౪౦ (A. D. 1519)

మంగళగిరిగ్రామములో మొక శాసన స్తంభమున్నది అ
దినాదేశ్వర వారి వంశస్థులవలన స్థాపింపఁబడినది దీని కాల
ము శా॥స॥ ౧౪౪౦ ఇది కృష్ణరాయలు తూర్పు దేశము
జయించుచున్నట్టి కాలములోనిదియగుటంజేసి యీ శాసన
మతిముఖ్యమగునదియగు దీనిలోనే శా॥స॥ ౧౪౩౩లోనీ
కృష్ణరాయనిసేనలు తత్సేనానియగు తిమ్మకుసువలననడుపిం
పఁబడి కొండవీడును ముట్టడించినవృత్తాంతముగూడ వివ
రింపఁబడినది.

పై శా॥స॥ ౧౪౪౦లోనే విజయనగరములోని హజారీ
రామునిదేవాలయముపైని శ్రీమహామండలేశ్వర చిక్క-తి
మ్మయ్యదేవమహాఅరుసుకుమారుడగు తిమ్మరాజువలన వీ
యఁబడిన యొక శాసనమున్నది. ఇది మహాఅరుసుబిరు
దాంకితుడు కృష్ణదేవరాయని మంత్రియగు తిమ్మరసమపేగు
గల తిమ్మరాజుకావచ్చును.

ఇంక నిటువలెనే మఱికొన్ని శాసనములు కాన్పించుచు
న్నవి. పైవాటిలోగొన్ని కేవలము కృష్ణరాయని మంత్రి
గానుండుటంబట్టి యీ తిమ్మకుసుపేరు చేర్పఁబడినదికొన్నియు

మఃతీకొన్ని తిమ్మకును చేసిన ఘనకార్యములఁ బ్రకటించునవియు, నింకొకకొన్ని యీతిమ్మకును నాయంకరముక్రిందనుండు గ్రామములతో నీతనివలన నాగ్రామవ్యవహారముల జేయుచు నతనికిని, తనప్రభుడగు కృష్ణదేవరాయనికినిఁ బుణ్యముగా నిచ్చినవిగా గానుపించుచున్నవి. ఇట్టివానిలోఁ గొన్నిటి వివరించెదమని యిదివరలోఁ జెప్పియుంటిమిగావున వానినీక్రిందజూపెదము.

తిమ్మకు సేవగస్తుడని.

ఇతనివర్ణముంగూర్చినిశ్చయించి మనము వ్రాయుటకుఁ బూర్వము మధ్యకవులచారిత్రమునుగ్రంథములోఁ గందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు వివరించయున్న కొన్ని పాక్యములను, పారిసిద్ధాంతమునకు వారుచూపిన సాధన సామగ్రియుఁబరిశీలించవలసియున్నది. అందెట్లున్నదనఁగా “ఈమంత్రిశిఖామణి క్షేత్రియుడై నట్లు, నింటిపేరుసాళువ వారై నట్లు ననేకశిలాతామ్రశాసనములవలనను, గృష్ణరాయవిజయమువలనను తెలియవచ్చుచున్నది” అనువటకు ముందుగా నాలోచించెదము. ఇంతవఱకును మనము కృష్ణరాయవిజయముఁగాని సంగతులనుజూపినారము. శిలాతామ్రశాసనములను జూపినారము. వానియందెక్కడనాతఁడుక్షేత్రియుడని నిశ్చయించుట కనువుపడలేదు. అట్టినిర్ధార

ణజేయుశాసనముల నెద్దానినై నం జూపినయెడల నవిహా
రికెట్లుగా సమన్వయించెనో పరిశీలించవచ్చును. వారా
పనిచేసియుండలేదు. కావున సంతవలయును వారిసిద్ధాంత
ము నిలువబడలేదని చెప్పవలసియున్నది ఇకకొండకా
వూరిదేవాలయములోని యొక శిలాశాసనమువలన మా
త్రమతనిపేరు సాళువతిమ్మరుసయ్యంగారని యుండుటంబ
ట్టికొందతాతఁడు బ్రాహ్మణుడని భ్రమపడిపట్లు వ్రాసిరి.
కాని ఆభ్రమపడిన వారిపేరుమాత్రము వివరింపరైరి. అ
ట్లుగా వ్రాసినది ఆర్. సూర్యయల్దొర. అతనిశాసనముల
సంగ్రహములయొక్క మొదటిసంపుటములో 20 పుట
లో నీక్రిందిమాటలనతఁడు వివరించె. ఎట్లన్నను:-

“Timma Arusu is often mentioned in inscriptions, but this is the only place, I remember, where his caste as an *Ayyangar Brahman* is stated. Compare an inscription at *Kakani* (*Chuntoor Taluk*).”

అనియున్నది. దొరగారొక పొరపాటుపడిరి వీరేశలిం
గంగారింకొక పొరపాటుపడిరి. కాకానిలోని శాసనముం
గూర్చి దొరగారేమి వ్రాసిరో దానింగూడ జెల్పి పిమ్మట
పైవ్రాతల బరిశీలితము. దానిలోపుట 24

“On a stone in front of the Veerabhadra Temple is an inscription, dated S.S. 1440, of *Saluva Timmarasu*, minister of *Kristnadeva Rayulu* of *Vizianagaram*.

అనియున్నది. ఆదొరగారు దక్షిణాది దేశములో న.
య్యంగారులన వెళ్లవ బ్రాహ్మణులను జూచియున్నారు
గావున నీదేశములోఁగూడనట్టి శాఖవారతే యుండవచ్చు.
నని యూహించిరి. పంతులవారు సాక్షువశబ్ద మున్నదిగా
వున నాతఁడు వెళ్లవ శాఖా బ్రాహ్మణుఁడుగాడు త్కత్తి
యుండని సిద్ధాంతముఁజేసిరి. ఆంధ్రదేశములోనుండు వెళ్లవ
బ్రాహ్మణులయ్యంగారులను పేరునుపయోగించుకొనక సా
మాన్యముగా నాచార్యులని వాడుకొందురు. వారిలో వి
శేష విద్యావివేకాదులవలనఁ బ్రతిష్ఠ సంకుపింపిని వారి
వారిశిష్యులును, మిత్రులును నయ్యవార్లంగారిని చెప్పు
టకలదుగాని యయ్యంగారని చెప్పెడునాచారము లేదు.
ఇతనయ్యగారనుపదమును ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలోని స్థా
ర్థులుపయోగించుకొనుటగలదు. శైవులలో గురువులపే
రులుచ్చరించకనే మా “అయ్యగారు” అని పలుకుటయు
“అయ్యగారిసెలవై నదని” చెప్పుటయువాడుకలోనున్నవి.
ఈయయ్య శబ్దమీ యాంధ్రదేశములోఁ గొంచెమెచ్చు
తగుగా నన్నివర్ణముల వారిపేరులతోఁ గల్పి వాడు
కలో నుపయోగించబడినను గ్రంథాదులలో సామాన్య
ముగా బ్రాహ్మణుల పేరులతోడనే కానుపించుచుండును
ప్రస్తుత సందర్భములో నిదియొక సిద్ధాంతముఁజేసి చె

వృటకు జాలకున్నను క్షత్రియులు మాత్రముదీనిని దమ
 పేరునకు జివరనుంచుకొని యుండరని స్పష్టముగా చెప్పవ
 లసియున్నది. దానికిఁగారణమేమనగా క్షత్రియస్త్రీలలో
 గౌరవమైనవారిని ఆహ్వానించునపుడమ్మగారని లోకాచా
 రముగానుండక “అయ్యగారని” యుండుటే తిమ్మరుస
 య్య క్షత్రియుడేయైనయెడల స్త్రీయై యుండవలయునుగా
 ని పురుషుడై యుండడని కంఠోక్తిగా క్షత్రియులుచెప్పురు.
 కాబట్టి అయ్య శబ్దము క్షత్రియపురుషుని విషయము
 లో నయ్యంగారు శబ్దము వైష్ణవబ్రాహ్మణ విషయములో
 నాంధ్రదేశములో నుపయోగింపబడవని సిద్ధాంతీకరించి
 చెప్పెదము.

రెండవమార్గముగాదిమ్మరుసు క్షత్రియుడని వీ॥ పంతు
 లుగారు స్థాపింపయత్నించిరి. అదెట్లున్నదనగా-

“ఈసాళువ తిమ్మరాజు కృష్ణరాయని తండ్రియైన సృ
 సింహరాయని తమ్ముడని కొందరుచెప్పుదురు. ఈసంగతి
 యధార్థమైనను కాకపోయినను అతడు సృసింహరాయని
 యొద్ద మంత్రిగానుండెను. ఈర్ష్యచేత సృసింహరాయని
 పట్టమహిషి ననతికొడుకైన కృష్ణదేవరాయని జంపింపయ
 త్నించినపు డతడెందనయొద్దనుంచుకొని కాపాడిన వీసాళు
 వతిమ్మరుసే. ఈహేతువునుబట్టియేకృష్ణరాయలు తిమ్మరు

నును నప్పజీయని పిలుచుచుండుటయు, అప్పజీయనెడిపే
 రేపు స్తకములయందు సహితము వాడఁబడుచుండుటయు
 సుప్రసిద్ధమే “అనువటకు బ్రస్తుతముపరిశీలంతము ఇందు
 లో ంతులువారు సిద్ధాంత వచనములుగా నంగీకరించిన
 యంశములకు గ్రంథాధారములులేవు. వీనినన్నిటినిఁ బు
 క్కిటపురాణములపైనే మోపినట్లుగాగనుపించును, అట్లు
 గాగ్రంథాధారములు లేనివానికి మనముసమాధానముచే
 వ్వవలసిన యవసరముండదు. అయినను బాతకసౌలభ్యా
 ర్థము కొన్ని వాక్యములను వివరించెనముగాక. అందుము
 దటిది ఈతిమ్మరుసు కృష్ణరాయని తండ్రియగు నరసింహ
 రాయనికిఁ దమ్ముండగునా యచుదాచినాలోచితము. నర
 సింహరాయనికి తిమ్మరాజును నైకతమ్ముడున్నట్లు గ్రంథ
 ములలోనున్నది కావున కృష్ణదేవరాయ లతనిని బాల్య
 ములో తననుసంరక్షించెనను విశ్వాసము చేఁగాకున్న దం
 డ్రియేగనుక నప్పజీయని పిలువవచ్చును. అయితే నాయి
 రువురు నైకరుకారని వారియగువురి తండ్రులపేరులును
 వేరువేరగుటంజేసి యొచించవలసియున్నది. అందులోనర
 సింహరాయని తమ్ముడఁగు తిమ్మరాజుతండ్రిపేరు ఈశ్వరరా
 జైనట్లు మనుచరిత్రములోను పారిజాతా పహరణము లో
 నున్నది. ఎట్లనగా:—

క. ఆ యీశ్వరస్వపతికిఁబు!

శ్యామతమతియైనబుక, మాంబకుదేజి!

స్తోయజహితులుదయించిరి!

ధీయుతులగునారసింహ-తిమ్మనరేందులో॥

అసి.

ఇకను గృష్ణరాయమంత్రయగు తిమ్మకుసు తండ్రిపేగు
 “రాచయ్య” గానున్నట్లు ముందుమనము వివరింపజోవు
 శాసనమువలన గాన్పించెడిని. ఆకారణమున సీవరలో విన
 రింపబడిన తిమ్మరాజును తిమ్మకుసును నెకరుగారనిసిద్ధాంత
 మేయగును. తిమ్మకుసునకు కప్పజీయనుపేరుకృష్ణాయలు
 పిలుచుటచేతనే కలిగెననియు నతనియధార్థనామము తిమ్మ
 కుసనియు వివరించినదానికి సమాధానము చెప్పవలసియుం
 డును. లోకమున గొందరికి నామకరణ కాలమున నుంచ
 బడిన నామమొకటియును, వ్యవహారమునఁ గలుగుచుం
 డునామమొకటియునుండుటగలదు. ఇట్టివానియందుగొన్ని
 బాల్యనామములును, మరికొన్ని పౌరుషనామములును నై
 యుండును. అటువలెనే తిమ్మకుసున కప్పజీయనుపేరు బా
 ల్యనామమైన కావచ్చును. పౌరుషనామమైనంగావచ్చును.
 ఆంధ్రదేశస్థులయందు బాల్యనామముగా, అబ్బాయి, బా
 గారబ్బాయి, పెద్దబ్బి, శాస్త్రి, పిల్లవృధానులు మొదలగున
 వి కానుపించును. ఇక పౌరుషనామములు వాగనుశాసకు

డని, ఉభయకవిమిత్రుడని. ఆంధ్రకవితాపితామహుడనుమొనలై నవి వ్యవహారములందు రెండుపేరులలో దేనించెల్పిన నారెండుపేరులుగల వారూహింపఁ బడుదురు. అటులనే తిమ్మరుసున కప్పజేనామము బాల్యనామమైన కానచ్చును. కానివోఁ జారుషనామమైనకానచ్చును. ఇటులనుండు రెండు పేరులొక కృష్ణరాయవిజయములో మాత్రమే కాన్పించుచున్నవిగాని తిమ్మరుసుచేసిన శాసనములలోగాని కృష్ణదేవరాయ శాసనములలోగాని కానుపించవు శాసనములనుక్క- తిమ్మరుసునియేయున్నదిగాని రెండనాపేరులేదు. కాబట్టి బంతులవారియూహలు తిమ్మరుసు కృష్ణదేవరాయని పినతండ్రెయనిగాని, లేకక్షత్రియుడవిగాని నిర్ధారణచేయజాలనివై నవి.

తిమ్మరుసునియోగి బ్రాహ్మణుడని.

ఆంధ్రదేశములోఁ గొంతకాలమునుండి వ్యాపకముగా నున్న ఈముచ్చదియిద్దరునియోగుల, సీసపద్యము అనుదానిలో తిమ్మరుసు పేరుండుటచేతనే యతఁడు నియోగిగా నిస్సందేహముగా బంతులవారంగీకరించవలయును. ఆపద్యములో సీతిమ్మరుసుచరిత్రము *జెప్పుసీసపాదమును, దానిక

* ఇదిపరలో నాకవిజీవితములో భట్టమూర్తిచరిత్రములో దీనినిగూర్చి వ్రాసినాడను.

నుబంధములు గానున్న మరికొన్ని పద్యములు వినువారికి వి
నోదకరములను నుద్దేశముతో వివరించిరిగాని యధార్థశో
ధనార్థముపయోగింపలేదు. ఆపద్యములోనికథలన్నియు
యధార్థములని నిశ్చయించి నేనీమాటప్రవాయుటలేదు. అ
దికేవలము “ముప్పదియిద్దగు నియోగులపద్యము” అని
యుండుటచేత సద్దానిలో వివరింపఁబడినపేరులు వివరించు
నపుడు తగునిదర్శనములు చూపనిదే తమకుదోచినట్లుగా
ప్రవాయుట న్యాయముగాదని వివరించెదను ఇట్టిదానిలో
నిపేరులే మరికొన్నిటిని క్షత్రీయులవిగా వ్రాసియున్నారు
మొదట నీతిమ్మకునునుగూర్చి వ్రాసి గ్రంథాధారములు
చూపితక్కినవానినిగూర్చి తరువాత వ్రాసెనను. ఆనిదర్శన
ములెట్లున్నవనగా.

తిమ్మకునుశాసనము

లోకలోరికాన్డులోని ౪౯ వసంపుటములో వివరింపబ
డిన కొండవీటిసీమ మొదలగు స్థలములలోని శాసనములలో
౧౬ వ శాసనము.

శకం ౧౪౫౦.

శ్లో. కాకాద్దేబహుధాన్య నామనిసభో వేదాబ్ధిచంద్రాన్వితే।

కార్తిక్యాంశశివాసరేశుభ తథాసింహాచలప్వామి నే।

హారంకర్ణవిభూషణౌచకటకేశ్రీకృష్ణ గాయాధిపా।

మాత్యారాచయసాశ్వతిమ్మృపతిఃప్రాదాద్విజన్మగణిః॥

అని.

దీనింబట్టి యీతిమ్యురాజు బ్రాహ్మణుడనియును రాచ
య్యయనునతని కొడుకనియున్నట్టమే- దీనికిముప్పదియిద్ద
రునియోగులవద్యములలోని సీసపాదము సంపూర్ణబలమి
చ్చుగదా.

పాశుపతిమ్యురుసుశాసనములు.

మద్దిరాలగ్రామములోని మాధవాలయావద్దనున్నది.

(జనరల్ నెంబరు 324)

స్వస్తీశ్రీశకవర్షంబులు ౧౮౩౭ అగునేటి యువసంవత్సర ఆషా
ఢ బ ౩ గుగువారం శ్రీమత్తహారాజాధిరాజ రాజశరమేశ్వర పూర్వ
దక్షిణ పశ్చిమసముద్రాధీశ్వర మూరురాయరగండ, అరిరాయవిభాళ,
భాషిగేశపా [వరాయరగండ] శ్రీవీరప్రతాప శ్రీకృష్ణదేవమహారా
యలు రత్న సింహాసనాసీనులై పృథ్వీరాజ్యము సేయుచుండగాను శ్రీ
మత్తహారాధాని పాశ్వతీమ్యురుసుయ్యంగాను శ్రీ మధురాపురినాథవజ్రేరి
అమృతారికి అంగరంగవిభవాదులున్న సాగించి దేవి అర్చకులైనపా
నంపారికిన్ని, గ్రామకరణములకున్న, దేవర సేవచేసే సానెవారలకు
న్న, బోగమువారికి, పూదుగాలవారికి, ప్రత్యేక పుష్పత్తులవారికి యి
చ్చిన ధర్మశాసనక్రమము మీకుమాన్యంబులు మొదలయిన మర్యాద
లున్న కట్నాలుకాసికెలున్న శ్రీకృష్ణదేవ మహారాయలకు శ్రుణ్య
ముగాను ధారాగ్రహీతంచేస్తామిగాన, ఆచంద్రాగ్రస్థాయిగాను అ
నుభవించి బ్రతికేది. ఈధర్మానుకు యెవరుతప్పినాను గంగదగ్గిరగో
వులను బ్రాహ్మణులను చంపినపాపానబోదురు.

శ్లో. స్వదత్తాద్విగుణంపుణ్యం । పరదత్తానుపాలనం ।

పరదత్తాపహరణ । స్వదత్తం నిష్ఫలంభవేత్ ॥

(3) కృష్ణదేవరాయచిత్ సమానముగ నీతిస్తురుసువే
రునన్యులవలన వివరింపబడినశాసనము.

బైజవాడలో పాపరాజుకుమారుడు సింగరాజు శా॥ స
ంగరంలో చేసిన శాసనములో నీక్రిందివిధముగానున్నది.

ఎత్తునగా:-

“ఇహాకిలజగతి సకలరిపుకులంవిజిత్య, జయస్తంభమధిపాట్టునూ
రునిధాయ, నిజవశగజతురగబల మఖిలరాజ్యం పూజ్యంచయవనప
తేరఖిలం విజిత్యాధీనో విజయనగరమాసాద్య మణియమానుహ్య
సింహాసనమఖిలమపి భువనభారంమూర్తిమతి విశ్వాసనివాసే, నిఖిల
గుణానామతితపనదామ్ని సాశ్వతిస్తునామ్ని మంత్రిణీగుతి విజితసు
రమంత్రిణీనిధాయ, పదవాక్యప్రమాణ పారదృశ్యానాం పరవిబుధప
లాల మాతరిశ్వానాం మణిషిణామపికాన్య నాటకాలంకార భాషా
విశేష వేదినాం, చతుర్విధవితా సామ్రాజ్యమధిపిష్టతానాం, కపీనా
దుస్య మృతసంజీవనీవిద్యావతాం, మహతా గోష్ఠీసు, గరిష్ఠాసు, సత
తమవని వనీపః మనీషిత పూరితేషుః, మనోనిధాయ, నిరవధికనుశు
లమవని సామ్రాజ్యసుఖనునభవతికృష్ణ దేవనుహారాయేమృతరిపు ను
వతి జనాలంకారేణ వశిష్ఠగోత్రాఖిలంకారేణ .. సదవనసావధానేన,
సకలగుణనిధానేన, సింగరాజాభిషేయే నిభాగధేయేన, మూర్తిమతా
మల్లాంబికా పాపరాజయోః సత్త॥ అని

సాశ్వగోవిందయ్యశాసనము.

ఇతనితండ్రిపేరును పాశువతిస్తురుసు తండ్రిపేరునుకొ
టిగాగాన్పించు. ఆకారణమున నితరుస్తురుసుకు పోన
రుఁడుగా నూహింపబడవచ్చును. ఇదితాటిపర్తి గ్రామ

ముసనున్న రామయ్య దేవకుకుగా నీయఁబడినది. ఈ శాసనముంబట్టి యీ సాశ్వ వారను. గృహనామఃముగల వారిగోత్రము కాండిన్యసగోత్రముగాఁ గాన్పించును. కావునఁది మ్మరుసు నాగోత్రమువాఁడేయగును. ఆకారణముననీతిమ్మరాజు కృష్ణ దేవరాయలితో సగోత్రుఁడుగాక అన్యగోత్రమువాఁడగుననియు, సతనిపినతండ్రియగు తిమ్మరాజితఁడు కాడనియు మఱియొకపరి వివరింపవలసియున్నది. త్సత్రియులయందుఁ గూడనీగోత్రమున్నను ఆపస్తంభసూత్రము యజుశ్శాఖా ధ్యయనము గలవాఁడని చెప్పుట చేత నితఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగాని త్సత్రియుఁడుగాడని స్పష్టమే. పైనను సముదాహరించిన సింహచలముశాసనమున నితఁడు “ద్విజన్తాగ్రణిః” అని చెప్పియుండుటచేత నీయింటిపేరు గల వారు బ్రాహ్మణులయందుఁ గూడ నున్నట్లు వేరుగఁ జెప్పిన క్కటలేదు. పైశాసనమునీక్రింద వివరించుచునే యున్నాడనుగావున నింతకన్న నిష్పాదు విశేషించి చెప్పను. ఆశాసనమెట్లున్నదనఁగా:-

“స్వస్తి. శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహనశకవర్షములు ౧౪౩౫ అగు నేటి శ్రీముఖ సంవత్సర మాఖ బి కెం లు క్రీమతు తాడిపర్తి రామయ్యశేవునికి కాండిన్యగోత్రం ఆపస్తంబసూత్రం- యజుశ్శాఖా ధ్యాయులయిన రాచి రాజయ్య గారికుమారుఁడు సాశ్వతోవిందయ్య గారు దండము సమర్పించి యిచ్చిన భూదానదానశాసన క్రమమెట్లు

న్నను. కృష్ణ దేవరాయ మహారాయలు పృథ్వీరాజ్యం చేస్తూ వుండి
మాకు నాయంక రానకు పాలించిన గుత్తిసీమలోని పెనకలపాడు ఇగ
దూరి పోలిమేరను; గడితిమ్మపురం గ్రామానను నిధి శివరాత్రిపుణ్య
కాలమందు విజయనగరము వియపాక్షదేవుని సన్నిధిని తుంగభద్రా
తీరాన సహిరణ్యదక దానధారాపూర్వకంబుగాను ధారపోసి యి
చ్చిన చేను ఖగి అక్షరాలాపుట్టెనుచేను. రామయదేవుని అమృత
పశకు త్రివాచాను ధారపోసియిస్తీమి. ఆక్షేత్రానుకు చెల్లే చతుస్తీ
మలోనుగాగల నిధి, నిక్షేప, జల, పాషణ, అక్షీణ, ఆగామిసిద్ధ
సౌధంబులనెడు అప్తభోగ తేజస్వామ్యములును అనుభవించుమని రా
మయదేవునికి అమృతపశకు యిస్తీమి. అర్చకపారంపర్యంగాను. ఆ
చంద్రార్కసాయిగాను అనుభవించుమని రామయదేవునికి త్రివాచా
ను యిచ్చిన ధర్తశాసనం॥ స్వదత్తాద్విగుణంపుణ్యం పరదత్తానుపా
లనం । పరదత్తా. హారణ స్వదత్తంస్థలంభవేత్ ॥ అని.

పై గోవిందయ్యతాలూకు మతియొక శాసనము

కామలాపురము వృత్తాంతములో 'చదిపిరేల' అను
గ్రామముయొక్క కై ఫీయతులో శా॥స॥ గరకిం అగు వి
భవ సంవత్సరములో నీగోవిందయ్య శాసన వృత్తాంతము
కొంత వివరింపబడినది. అడెట్లనగా:-

“ కామలాపురమునకు పడమర పరువుదూరమున చదిపిరేల అనే
గ్రామము కొండవ్వసగోత్రం యజుశ్శాఖాధ్యాయులయిన రాచిరా
జుగారి కుమారుడు గోవిందరాజుగారికి వీరరసింగరాయలు నా
యంకరానకు చెల్లే ఘండికోటదుర్గానకు చెల్లే మురికినాటిసీమలోను
చదుపురేలగ్రామం అగస్త్యేశ్వరునకు పోమగ్రహణ పుణ్యకాలమున

హిరణ్యోదకదాః ధారాపూర్వకముగాను, ఆచంద్రార్క-స్థాయిగాను సమర్పించెను. ఇదిగాక నుంకర్.

౧. ఎనుముకు.	టో	౦ ౪ ౦
౨. ఎనుపాతుకు	టో	౦ 1 ౦
౩. ఎద్దుకు	టో	౦ ౪ ౦
౪. ఆవుకు	టో	౦ 1 ౦
౫. గుఱ్ఱానికివగ గం కి	టో	౦ ౪ ౦
౬. ఒంటెకు గ గం కి	టో	=
౭. పెండ్లికి ఆడబిడ్డకు	టో	౧
౮. మొగబిడ్డకు	టో	౨
౯. ఉభయం	టో	౩

ఈమర్యాదను పాలిస్తామి. గోవిందరాజువారిలు, అని ఈ ప్రకారము శాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౮౩౦ అగు వేటి విభవసంవత్సరమార్గశిర శుకలలు చరిపిరేలగ్రామములోనున్న అగస్తీశ్వరుని దేవాలయం యొందు శిలాశాసనంబున్నది. అని.

తిమ్మరుసుబంధపులు.

ఈమంత్రిశిఖామణికేని నాదెళ్ళవారను పెరుగుమరుపాడుగ్రామ మిరాసీదాదులగు హరితసగోత్రీకులకును, సంబంధ బంధవ్యమున్నట్లు కొన్ని కొండవీటి శాసనములవల్లను “ద్వాత్రింశ స్తంత్రీచరిత్రము,, వలనంగూడ గాన్పించు. అందు ద్వాత్రింశస్తంత్రీచరిత్రములో వివరింపబడిన నాదెళ్ళ అయ్యన్నమంత్రి యీతిమ్మరుసుకూతురు పెనిమిటిగా వివరింపబడినది. ఆకథలో చెప్పబడిన అయ్యలు మంత్రి

విశేషములు ప్రస్తుతములో మనము వినోరింపవలసిన యీ వసరములేను. కావున నాకథపివరింపక అందులోనిగాథ లో పీవరింపబడిన సంబంధము శాసనారతేరమువలన సిద్ధాంతీకరింపబడినదే గావున సదియబద్ధమచటకుగాని యతడు త్కత్రిముడేయని సిద్ధాంతీకరించుటకుగాని వీరులేను గావున సతనిమామ తిమ్మరుసు బ్రాహ్మణుడేనని మతియొక పరి నిర్ణయించి చెప్పెదను.

ఇదిగాక శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రాజ్యమేలుచుండగా వచ్చియచటిదేశస్థితి, కృష్ణరాయల స్వరూపము ఆతనిరాజ్యాంగపద్ధతి మున్నగుననేకవిషయములను జూచియు, ఆ మహాప్రభునితో మాటలాడియు మన్నననుబొందియున్న ఊర్పుగీసుదేశప్తు లగునూ్యాసీజయిట్లు వ్రాసియున్నాడు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు నగరములు నేలుచు, తనకిష్టులగువారితో ముచ్చటించుచుండును. అందులో ముఖ్యుడు తిమ్మరుసు (మంత్రీయగు సాళువతిమ్మరాజు) అనునొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడుగలడు. అతడేరాజగృహ నిర్వాహకత్వమునకు యజమానుడు ప్రభువరులెల్లరును రాజుచేగట నేరీతిగానుండెదరో యీతనియెడలగూడనట్టి భయభక్తులతో నుండెదక, అనియును వ్రాసియున్నాడు.

గూర్చినీజు బ్రాహ్మణుల నేఱుంగ జేమో యనిన నట్లనుకొ
నుటకు వీలుపడదు. అతఁడు వేటొక స్థలమునో బ్రాహ్మణు
లనుగూర్చియు, వారి నడవడాలనుగూర్చియు గూడ వ్రాసి
యున్నాడు. (17th Page.)

కాబట్టి తిమ్మరుసు బ్రాహ్మణుఁడనియె విశ్వయంపవలెను.

తిమ్మరుసు అంత్యదశ

ఎంతపదివియవధించినపానికైనను, బాలునికి పార్శ్వమట్లకష్టములు
తప్పవు. ఆ బాల్యమునండి తిమ్మరుసు శ్రీకృష్ణ రాయల సేవ విధములపో
షించినను, తుదకు వారిద్దరికి భిన్నా భిప్రాయములు కలిగెననుట. తిమ్మరు
సుచరిత్రాసోధము నెక్కిన వారికందటికి పతనప్రాయముగా నుండును.

వీరనృసింహతాయలు మరణకాలగూసన్న మగుటను, చిటుతప్రా
యమువాడగు తనబాలకుని రాజ్యాభిషిక్తుని గావించు తలంపుతో
నుండి యొక నాడు తిమ్మరుసును బిలువనఁపించి యాతనియందేశ్వర
మంత్రపుంగవునికి నివేదించియిట్లనియె. మంత్రీ! ఇప్పునినెర వేరుట
శ్రీకృష్ణ రాయలవలన చిక్కుల కలుగును. కావున నేదైనయు పాయము
పన్ని నాతనిజఁపి, జఁపినందులకు నిదర్శనముగా నాతనికన్నులు
జూపించుచుని నియమించెను

తిమ్మరుసు చిర కాలమునుండి రాజ్యభారమువహించినవాడగుటను,
దేశాభిమాననీయుడగుటను, రాజ్యోద్ధరణమునకిగు పనులేమియో చ
క్కగాగుత్తెఱుగును. అట్లగుటను నాతిడిట్లుచింతించెను, “ ఈరా
జ్యమునకు నలుప్రక్కలను శత్రువులుగలను. విజయనగరరాజ్య విజ
యమంతయు శత్రురాజులగెలచుటవలన నమకూడినది. కావుననీరా
జ్యమున నేమాత్రము సందుదొఱకినను వారుముట్టడింతురు. ఈపని
బాలకుని రాజుగాజేసిన కృష్ణరాయలీకొనడు. అతడుధైర్య సైర్యా

దిగుణములచేతను, సౌందర్యముచేతను, శరీరపాటవముచేతను కూడ గడుబ్రసిదుఁడు కావున నాతనికన్నలనెట్లుతీసి ఆతనినేగాక రాజ్యమునంతయు సంధతమసమున బడదోతును..

ఈప్రకారమునుకొని యీపల్కులనే శ్రీకృష్ణరాయలకు నివేదించెను. ఆతఁడాశాననమునువిని నాకురాజ్యముపలదు, ఎందైనబోయిబిచ్చమెత్తుకొనెదను కన్నలుమాత్రముండనీయిండునని వేడుకొనగానాతనిస్వభావమునుజూచి తిన్నరును జాలిపొందినవాడయి వగసించురాయలకు మేకకన్నలను గొనిపోయి కృష్ణరాయలకు చూపెను. ఆతడందులకు బ్రీతుడైసంతసించి ప్రాణమువిదలెను.

అప్పటినుండియు తిమ్మరుసు కృష్ణరాయలను కటికిరెప్పవలె కాపాడి పింహస మెక్కించి రాజ్యమేలించెనుగదా, ఫిమ్మట కొంతకాలమునకుఁ తాతకుబోసిన సోలదడిలో నేయున్నదనునట్లు, కృష్ణదేవరాయలకు విజయవాంఛతీరినపిమ్మట, తనరాజ్యము నాతొండ్రబాలకుడగు తఃపుత్తుని కిచ్చి తాను మంత్రిగానుండి, తిమ్మరుసు నెప్పటియట్ల నంతరంగికాలొచనములొ జేర్చుకొని కాలక్షేపముచేయజూచెను. తిమ్మరుసునందలి ప్రేమచే రాయలు తిమ్మరుసుపుత్తుని దళవాయిగాను ఆతనిబందువుల నందఱిక్కడక్కడ గొప్ప యుద్వోగములలో నుంచెను.

ఇట్లుండ రాయలపుత్తుడాకస్థికముగా మరణించెను. దానికారణమారయగా దళవాయిగానున్న తిమ్మరుసు పుత్తుడు కొందఱును రార్లకు తంత్రములగు లోబడి యాతనికి విషముపెట్టించిట్లుతెలియవచ్చెను. తనయావధానమని తెలంచిన కుమారుడట్లగుటను రాయలుకు ప్రచండకొపమువచ్చెను.

అంతట తిమ్మరుసును వారిబంధువుల నుద్వోగీయుల సామంతరాజులనందఱిని బిలిపించి తిమ్మరుసుతోనిట్లనియె. “ నీవునాకు రాజ్యమి

ప్పించినావు నన్ను కాపాడినావు రాజ్యమేయేలినావు అనేక మేలుల జేసినావు. ఐన నందులకు నేనేమియుఁ బ్రతిక్రియఁ జూపఁజాలను. నీవు చేసినదంతయు నీయుక్త్యోగగర్తమునఁ జేసినావు. కాని మూవం శ మెప్పుడును రాజద్రోహచింతగలది. నా అన్న రాజ్యమేలుచుం డగా నాతనికిమేకకన్నఁజూపి ద్రోహము చేసినావు. ఇప్పుడు నీ కుమారుడు నానుద్దలబిడ్డనవిషముద్రావించి చంపినాడు ఇట్టి రాజ ద్రోహులను పెట్టుకొని నేను రాజ్యముచేయలేను" అనిచెప్పి వారి నందఱు ఖైదుచేసెను. తిమ్మరుసు ఖైదులోనుండెను. తరువాత తిమ్మ రుసుపుత్తుడు చెఱసాలనుండి తప్పించుకొని దోపిడిగాండ్రతో జేరి యొకదుర్గమున నివాసమేర్పఱచుకొని యుండెను.

ఇట్లుండగా నాతఁడు కొంచెము ప్రబంధగుచున్నాడనువా ర్త రాయలు విని వానిపైకి దండుబంపి, వానిని, ఆశని పిఁతండ్రి యగు గోవిందరాజును, తండ్రియగు తిమ్మరుసునుబట్టితెప్పించి యం దఱకన్నులఁ బెఱకించెను.

ఇట్టి ఘోరకృత్యమును జరిగించిన పిమ్మట రాయలు కాపాడి నందులకు తిమ్మరుసు విచారింపక, తనసాపముననుభవించి చెఱసాల లోనే మరణించెను.

అప్పటినుండి తిమ్మరుసు చరిత్రమెట్లులేదో, కృష్ణరాయలు చరిత్ర మును అంతరించినది. ఈవిచారవార్త దేశమందెల్ల యల్లుకొనెను. కృష్ణరాయలు కోపము పోయినతరువాత తిమ్మరుసును సమగ్రణులు గా జంపితిని పశ్చాత్తాపపడెననియు, నికనీఘోఃపాపముచే విజయ నగర రాజ్యము నశించుననియు, విలపించుచు కొన్నాళ్లకు మర ణించెను. వారి మంచిచెడ్డల మాత్రము నిలచినవి విజయనగర రా జ్యము నశించినది. పేరుకూడ పోయినది. విజయనగరము బ్రాహ్మణు

